

Anni Heikkilä

ÄÄNI KAIKUU LÄPI TEKSTIN

Miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin?

ÄÄNI KAIKU LÄPI TEKSTIN

Miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin?

Anni Heikkilä
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Viestinnän koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelma, journalismin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Anni Heikkilä

Opinnäytetyön nimi: Ääni kuuluu läpi tekstin. Miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin?

Työn ohjaaja: Pertti Sillanpää

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2013

Sivumäärä: 46 sivua

Tässä opinnäytetyössä tutkin toimittajan äänen ilmenemistä aikakauslehtireportaaseissa. Tutkimukseni tarkoitukseni oli selvittää, mitä toimittajan äänellä tarkoitetaan ja kuinka toimittaja voi käyttää ääntään reportaasitekstejä kirjoittaessaan. Pohdin myös, mikä merkitys toimittajan äänellä on reportaasiteksteille ja juttujen lukijoille.

Tutkimukseni kohdistin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä julkaistuihin reportaaseihin, joita valitsin aineistoon kolme kappaletta. Reportaasit on julkaistu Kuukausiliitteessä vuoden 2013 aikana, ja ne ovat eri toimittajien kirjoittamia. Löytääkseni vastauksen tutkimuskysymykseeni lähes tyin reportaaseja sisällön analyysin menetelmiä apuna käyttäen.

Tutkimuksen teoreettisen aineiston olen koonnut pääosin tutkimukseni aihetta sivuavasta kirjallisuudesta ja muista tutkimuksista. Sisällön analyysin olen perustanut osittain Seymour Chatmanin malliin kertojan havaittavuuden asteista fiktiivisissä teksteissä.

Tutkimukseni osoittaa, että toimittajan ääni ei ole pelkkä abstrakti käsite vaan todellinen, tekstistä jäljitettävissä oleva asia, jota voidaan käyttää monipuolisesti eri tarkoituksiin. Tutkimuksen perusteella voidaan päätellä äänellä olevan vaikutusta reportaasin sisältöön, kerrontaan ja vuorovaikutukseen tekstin ja lukijan välillä.

Asiasanat:

Toimittaja, toimittajan ääni, kerronta, reportaasi, aikakauslehtireportaasi, Helsingin Sanomat, Kuukausiliite

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Communication, Option of Journalism

Author: Anni Heikkilä

Title of thesis: You Can Hear the Voice Through the Text. How Does a Journalist Write Her-
self/Himself into a Reportage?

Supervisor: Pertti Sillanpää

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2013

Number of pages: 46

This thesis was a study about how does the voice of the journalist appears on the reportage texts. My aim is to find out what the so-called voice actually is and how a journalist can use it while writing a reportage. In this thesis I also consider what is the meaning of the voice to the story and to a reader.

I focus my research on three reportage texts that has been published in Kuukausiliite magazine. All the reportages have been published in the year 2013 and they are written by a different journalists. In order to answer the question I have used content analyses as a research method.

The theoretical part of this thesis contains several books and studies. I have used Seymour Chatmans theory of the appearance of the narrator in the fiction text as a base of the content analyses.

The research shows that every journalist really do have an own voice which is traceable from the text. The study also points out that journalists can use their unique voice differently and to different purposes. Based on this thesis we can figure that the voice of the journalist impacts on the story and the narration.

Keywords:

Journalist, journalist's voice, narration, reportage, magazine reportage, Helsingin Sanomat, Kuukausiliite

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 JOKAISELLA TOIMITTAJALLA ON ÄÄNI	7
2.1. Monitasoinen ääni	8
2.2. Äänekäs reportaasi	9
2.3. Ääni tekee jutun	10
3 KUINKA ÄÄNI JÄLJITETÄÄN?	13
3.1 Kvalitatiivinen tutkimus	14
3.2 Sisällön analyysi	15
3.2.1 Seymour Chatman ja kertojan havaittavuuden asteet	16
3.2.2 Tutkimusmenetelmän ongelmia	18
3.3 Kolme reportaasia	19
3.3.1 Lari Malmberg – <i>30 päivää muslimina</i>	20
3.3.2 Ilkka Malmberg – <i>Paluu ysille</i>	21
3.3.3 Ville Blåfield – <i>Viimeinen kesä</i>	22
4 ÄÄNEN MONET MUODOT	23
4.1 Kertojan valinta	23
4.2 Havainnot	25
4.3 Ajan tiivistys	27
4.4 Aukot tekstissä	29
4.5 Kommentit	31
4.5.1 Arvostelu	32
4.5.2 Tulkinta	33
4.5.3 Yleistys	33
4.5.4 Itsestä tietoinen kerronta	34
5 ÄÄNI ON LÄSNÄ JA VAIKUTTAA	36
5.1 Ääni välittää tietoa ja tunteita	37
5.2 Vuorovaikutuksen väline	40
5.3 Miksi ääntä ei aina ymmärretä?	41
6 ÄÄNI TEKEE NÄKYVÄKSI	43
LÄHTEET	45

1 JOHDANTO

Kirjoittavat toimittajat ovat kautta aikain etsineet ”omaa ääntään”: persoonallista, itselle sopivaa ja ominaista tapaa ilmaista itseään painetussa tekstissä. Kuulluksi tulemisen ohella oman äänen etsimiseen liittyynee halu, jopa terve, perinteistä uutistekstiä luovempaan ilmaisuun, jolloin toimittajan on mahdollista painaa osa itsestään paperille.

Usein pelkästään toimittajan omaan pohdintaan nojaavien kolumnien, kritiikkien ja kinaloiden lisäksi pitkät artikkelit, henkilöjutut ja reportaasit antavat toimittajalle lähtökohtaisesti tilaa ilmaista itseään ja käyttää luovuuttaan, toisin sanoen antaa henkilökohtaisen äänensä kuulua.

Tutkielmassani keskityn tarkastelemaan toimittajan ääntä aikakauslehtireportaaseissa kolmen Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä julkaistun erityyppisen reportaasin kautta.

Pyrin selvittämään, miten toimittaja välittää oman äänensä lukijalle, mistä äänen tunnistaa ja millaisia muotoja se tekstissä ottaa. Mikä merkitys toimittajan äänellä ylipäätään on reportaasimuotoisissa teksteissä? Onko äänellä vaikutusta tiedonvälitykseen ja voidaanko sillä vaikuttaa toimittajan ja lukijan vuorovaikutussuhteeseen?

Tietoperustan pohjana käytän kirjallisia lähteitä, alan kirjallisuutta sekä tutkielman aiheeseen liittyviä aikaisemmin julkaistuja tutkimuksia, graduja ja väitöskirjoja. Reportaasi ei ole yksiselitteinen saati puhdas juttutyyppe, mikä tekee siitä ainakin minun mielestäni erityisen kiinnostavan. Reportaasissa sekoittuvat faktat, erilaiset kerrontamuodot sekä, totta kai, toimittajan omat kokemukset. Tutkielmassani pohdin myös, millä tavoin toimittajan subjektiiviset näkemykset vaikuttavat tiedonvälitykseen ja onko subjektiivisuutta korostava journalismi ristiriidassa objektiivisen tiedonvälityksen ihanteiden kanssa.

2 JOKAISELLA TOIMITTAJALLA ON ÄÄNI

Väittäisin, että jokaisella toimittajalla on oma ääni. Äänellä tarkoitan tässä yhteydessä persoonallista toimitustyöhön sidoksissa olevaa tapaa ilmaista itseään kielellisesti. Toimittajan ääni on mukana kaikkialla: kerronnassa, sanavalinnoissa, havainnoissa, tulkinnoissa ja erityisesti kommentissa.

Tätä toimittajan ammattiääntä ei pidä sekoittaa toimittajan henkilökohtaiseen ääneen, jota hän käyttää toimituksen ulkopuolella, kotona ja vapaa-aikana. Raja henkilökohtaisen ja ammatillisen äänen välillä on kuitenkin häilyvä ja äänet sekoittuvat toisinaan niin puhutussa kuin kirjoitetussa tekstissä. Sekoittuminen näkyy jossain määrin myös omassa tutkimusaineistossani, jossa toimittajat ilmaisevat välillä myös henkilökohtaisia näkemyksiään ja asenteitaan.

Tutkimuksessani tutkin toimittajan ääntä ammatillisesta näkökulmasta ja nimenomaan kirjoitetun tekstin kautta. Toimittajan kädenjälki näkyy kaikissa toimitetuissa jutuissa, halusimme tai emme. Osa juttutyypeistä on kuitenkin sellaisia, kuten perinteinen uutinen, joissa toimittajan ääni on objektiivisuuden ihanteen mukaisesti pyritty häivyttämään olemattomiin. Tästä johtuen rajasin tutkimuksen näkökulmaksi toimittajan äänen ilmenemisen reportaaseissa, jotka muodoltaan kannustavat ja antavat tilaa persoonallisen äänen käyttöön. Tutkimusaineiston pohjalta erittelen ja analysoin toimittajan äänen tekstissä ottamia muotoja, toisin sanoen selvitän, miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin. Lopuksi pohdin toimittajan äänen merkityksellisyyttä reportaasiteksteissä.

Toimittajan ääntä on tutkittu Suomessa jonkin verran. Suuri osa tutkimuksista on keskittynyt tarkastelemaan jotain tiettyä ”äänen piiriin” kuuluvaa tekijää, kuten läsnäoloa (Makkonen-Craig, 2005, Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin) tai kaunokirjallisen journalismin poetiikkaa aikakauslehdissä (Lassila-Merisalo, 2009, Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä).

2.1 Monitasoinen ääni

Mitä toimittajan ääni sitten pitää sisällään? Toimittajan läsnäoloa sanomalehtitekstissä tutkineen Henna Makkonen-Craigin mukaan toimittajan osuus tekstissä voi olla hyvin implisiittinen, ja se voidaan päätellä esimerkiksi siltä pohjalta, millaisia havaintoja tekstissä esitetään. Implisiittisyydestä on kyse myös silloin, kun toimittajan osuus päätellään haastateltavan osuutta vasten: jos ilmauksia ei ole merkitty haastateltavan sanoiksi, ne mielletään toimittajan sanomiksi. Toimittajan ääneksi tulkitaan se ääni, joka erottuu haastateltavien ym. lähteiden äänistä (2005, 223).

Toimittajan ääntä on siis kaikki se, mitä ei voida sitoa lähteisiin. Tutkimusaineistoa läpikäydessäni huomasin, että ääni ilmenee niin sanotusti kahdella tasolla. Ääni voi kuulua suoraan, kuten toimittajan omina kommentteina, mutta myös epäsuorasti, jolloin toimittajan ääni on ikään kuin piilotettu tekstin sisään. Esimerkiksi havainnoidessaan toimittaja ei yleensä alleviivaa omaa rooliaan havaintojen tekijänä, vaan tyytyy toteamaan, että ”seinällä roikkuu kello”.

Journalististen tekstien osalta toimittajaa voidaan yleensä pitää jutun kertojana (Lassila-Merisalo 2009, 187). Toimittajan ääni ja ”äänen tasot” näyttäisivät olevan usein sidoksissa kerrontatavan valintaan. Passiivilauseiden käyttö ja äänen epäsuora ilmeneminen tekstissä ovat tyypillisiä piirteitä niin sanotulle kaikkietävälle toimittaja-kertojalle. Minä-muotoa käyttäessään toimittajan ääni on puolestaan jutussa vahvasti läsnä ja se on helppo erottaa tekstistä. Minä-kertojan käyttäminen journalistisissa teksteissä on kuitenkin melko harvinaista.

Toimittajan oma ääni tai kirjoitustyyli saatetaan kokea jopa jonkinlaisena tavaramerkkinä, brändinä, joka paistaa läpi etenkin kolumnien, kritiikkien sekä muiden ilmaisultaan uutista vapaampien tekstien muodossa. Esimerkiksi Tuomas Enbusken provokatiiviset kolumnitekstit on helppo yhdistää kyseiseen toimittajaan, vaikka kirjoittajan nimi olisi piilotettu. Toimittajat ovat tulleet Suomessa viime vuosien aikana yhä tietoisemmiksi brändin merkityksestä. Toimittajabrändiä tutkineen Liisa Haapasen mukaan brändin luomisessa on ennen kaikkea kyse toimittajan omista valinnoista, jotka vaikuttavat siihen, millaisia mielikuvia toimittaja herättää. Brändi sisältää jonkinlaisen lupauksen siitä, mitä yleisö saa, kun katsoo, kuuntelee tai lukee kyseisen toimittajan tekemiä juttuja (2013, 23, 29).

Ääntä ja kirjoitustyyliä ei pidä kuitenkaan sekoittaa toisiinsa, vaikka ne välillä risteävätkin. Äänessä on läsnäolon tuntua, mikä tuo tekstin lukijaa lähelle. Yhtä lailla äänestä voi löytää viittauksia

toimittajan omiin asenteisiin ja tulkintoihin. Vahvimmillaan toimittajan ääni kuuluukin tekstissä juuri toimittajan itsensä suulla puhutuista kommenteista.

2.2 Äänekäs reportaasi

Reportaasi on ”journalistinen genre, joka on uutista vähemmän ajankohtainen ja monia lähteitä käyttävä todellisuuden kuvaus. Faktojen ohella reportaasi pohjaa kirjoittajansa persoonallisiin havaintoihin, tunteisiin, tunnelmiin ja näkemyksiin. Olennaista on läsnäolon tuntu” (Kuutti 2006, 186).

Edellä mainittu Heikki Kuutin määritelmä reportaasista on mielestäni oivallinen. Reportaasin määrittelyvaiheessa menevät toisinaan sekaisin varsinainen määritelmä ja hyvän reportaasin ominaispiirteet. Kuutti on kuitenkin saanut tiivistettyä vaikeasti lokeroitavan journalismin lajityypin selkeäksi määritelmäksi, jossa mainitaan kaikki tekstityypille olennaiset piirteet.

Mitä tahansa aihetta voidaan periaatteessa lähestyä reportaasin keinoin, sillä reportaasi ei edellytä erityistä uutista, tapahtumaa tai tapahtumakäännettä. Juttutyypin sopii kuitenkin parhaiten tapahtumien selostamiseen ja ympäröivän maailman sekä siinä elävien ihmisten kuvaamiseen. Reportaasin avulla voidaan näyttää yhteiskunnan keskeneräisyyttä ja epäkohtia, jotka parhaimmillaan saavat lukijan esittämään kysymyksiä ja katsomaan asioita uudella tavalla (Nousiainen 1998, 118,119).

Reportaasin määritelmässä näyttäisivät toistuvan erityisesti elämyksellisyys, ajattomuus ja paikalla olo. Helsingin Sanomiin reportaaseja kirjoittaneen Anu Nousiaisen mukaan kirjoitetulla reportaa-silla on enemmän yhteistä televisiodokumentin kuin lehti uutisen kanssa (1998, 118). Terttu Iskola uskoo, että toisille reportaasiksi riittää toimittajan selostus ja kuvaus pelkkänä omana kokemuk-sena. Toiset puolestaan vaativat hyvältä reportaasilta aina myös sellaista, mitä pelkästään näke-mällä ja kokemalla ei saa: tietoa pintaa syvemmmältä, analysointia syistä ja seurauksista sekä il-maisuvirtuositeettia (1995, 112).

Reportaasia kirjoittaessaan toimittajan on mahdollista, ja jopa suotavaa, laittaa itsensä likoon ja tarkastella valitsemaansa aihetta omintakeisesti ja oivaltavasti. Nousiaisen mukaan hyvään repor-taasiin ei enää riitä pelkkä läsnäolo, vaan sen on oltava persoonallinen, kirjoittajansa näköinen

(1998, 118). Toimittajan tulee siis antaa tekstilleen ääni. Tekstin luonteeseen kuuluu toimittajan tavanomaista henkilökohtaisempi ote, jossa tämän omat kokemukset ja näkemykset ovat esillä. Teksti voi olla arvioivaa ja erittelevää tai persoonallisella tavalla kuvailevaa (Mattila 2006, 20,21).

Toimittaja voi yrittää häivyttää itsensä ja äänensä kirjoittamastaan tekstistä eli peittää läsnäolonsa. Katoaminen kokonaan on kuitenkin mahdotonta, sillä toimittajan työ on aina subjektiivista toimintaa (Huovila 2005, 116). Reportaasien osalta toimittajan omia kädenjälkiä ei pyritäkään peittämään, päinvastoin. Tämä tekee reportaasista minun mielestäni rehellisen ja läpinäkyvän tekstilajin. Kun aihetta lähestytään jossain määrin subjektiivisella tasolla, jää näennäiselle objektiivisuudelle vähemmän tilaa.

Subjektiivisuudesta puhuttaessa on muistettava, että reportaasi on kuitenkin ensisijaisesti journalismia, ajankohtaista ja faktapohjaista joukkoviestintää (Kunelius 2004, 21). Reportaasia tehdessään toimittaja käyttää juttunsa tekoon vain osan omista kokemuksistaan, ja jutun pääpaino on useimmiten haastateltavilla ja muilla lähteillä. Aiheiden ja asioiden persoonallinen käsittely tekevät mielestäni sekä reportaasista juttutyypinä että reportaasin ja toimittajan äänen suhteesta varsin mielenkiintoisen.

2.3 Ääni tekee jutun

Ensimmäisen kerran reportaasin kirjoittaja käyttää ääntään juttua ideoidessaan. Ilkka Malmberg puhuu Suomen Lehdistölle kirjoittamassaan jutussa *Huolestuttaa, että pitkästytän* (Suomen Lehdistö 2013, hakupäivä 9.11.2013) aiheen sijaan ideasta. *Aihe on vaikka syrjäytyminen tai **Kaija Saariahon** musiikki. Kun saadaan idea, keksitään, miten juttu näistä aiheista tehdään*, hän kirjoittaa. Malmberg näkee nimenomaan idean jutun kantavana voimana, joka siivittää juttua eteenpäin, ohjaa toimittajan työtä ja auttaa valitsemaan, millaista käsittelytapaa jutussa käytetään. Jutun käsittelytavasta ja aiheesta riippuu edelleen, millä tavoin toimittaja ilmentää tekstissä omaa ääntään.

Toimittajan suhde aiheeseen voi olla hyvinkin henkilökohtainen, toisaalta hän voi kirjoittaa jutun ”pelkästä mielenkiinnosta” aihetta kohtaan. En kuitenkaan usko olevani kovin väärässä väittäessäni, että reportaasien kohdalla aihevalinta ja toimittajan suhde aiheeseen on usein enemmän kuin pelkkää mielenkiintoa. Koska jutut ovat pitkiä ja käsittelevät aihetta usein pintaa syvemältä,

tuntuu oikeastaan aika luonnolliselta, että toimittaja päättää kirjoittaa aiheesta, joka häntä muutenkin kiehtoo tai askarruttaa. Reportaasi antaa tilaa toimittajan omille ajatuksille ja kokemuksille, jotka syntyvät aiheeseen paneutumisesta ja joita ilman juttu jäisi todennäköisesti melko laihaksi. On toimittajan oma valinta, paljastaako hän jutussaan lukijalle, miksi on päätyntä kirjoittamaan juuri valitsemastaan aiheesta.

Kun aihe ja käsittelytapa on valittu, alkaa toimittaja etsiä aineistoa juttunsa ympärille. Tavallaan toimittaja kirjoittaa itsensä juttuun jo aiheita ja käsittelytapaa valitessaan. Sama linja jatkuu materiaalia kerätessä: ketä haastatellaan, mitä muita lähteitä (tutkimuksia, teoksia, tapausesimerkkejä) käytetään, kuinka suuri painoarvo on toimittajan omilla kokemuksilla. Toimittaja valitsee keräämänsä aineiston joukosta, mitä jutussaan käyttää ja missä määrin. Valintojen kautta toimittaja jatkaa itsensä ilmaisemista reportaasitekstissä.

Toimittajan äänen merkitys journalistisissa teksteissä ei ole vähäpätöinen. Hyvin kerrottu ja oivaltava juttu luetaan, vaikka aihe vaikuttaisi lukijan silmissä muuten tylsältä. Asioiden esittäminen pelkkinä faktoina, lainauksina ja taulukkoina on raskasta eikä ollenkaan lukijaystävällistä. Tällaista esitystapaa voi häkintuskin journalismiksi kutsua. Tarvitaan toimittaja, joka omaa ammattitaitoaan ja ääntään käyttäen sitoo palaset paikalleen ja kirjoittaa jutun, jota lukijan on vaikea ohittaa.

Toimittajan äänen merkitys korostuu silloin, kun toimittaja tuo tekstissä esille omia tulkintojaan, analysoi ja tekee johtopäätöksiä. Tyypillistä reportaaseille on äänen kautta tapahtuva läsnäolon illuusion luominen. Läsnäolon tunnetta luodaan omien havaintojen, miljööön, tapahtumien ja henkilöiden kuvailun kautta. Toimittaja saattaa jutussa kuvaila myös omia tuntemuksiaan joko suoraan tai epäsuorasti. Mitä vahvemmin ja selkeämmin toimittajan ääni tekstistä kuuluu, sitä suurempi merkitys sillä lienee sekä lukijalle että sisällölle.

Reportaasissa toimittajan ääni merkitsee usein myös vuorovaikutusta tekstin ja lukijan välillä. Vuorovaikutus näkyy tekstissä esimerkiksi lukijalle suunnattujen kysymysten ja ehdotusten sekä toimittajan itse tekemien kiittausten kautta. Toimittaja ikään kuin puhuttelee lukijaa ja suuntaa kirjoittamansa juuri hänelle, mikä tekee jutusta lukijan silmissä helposti lähestyttävän.

Perti Hemánus on tutkinut väitöskirjassaan reportaasin tekijää tekstinsä subjektina. Hän asettaa tutkimuksessaan vastakkain käsitykset pelkistetyistä subjektivismista ja objektivismista. Hemánus määrittelee pelkistetyn subjektivismin ajattelutavaksi, jonka mukaan inhimillisen informaation si-

sältö riippuu pelkästään tiedostavasta subjektista, ei lainkaan tiedostuksen kohteesta. Toiseksi ääripääksi hän nimeää pelkistetyn objektivismin, jossa informaation/tiedon sisältö riippuu pelkästään sen kohteesta, ei lainkaan tiedostavasta subjektista (Hemánus 1992, 3).

Hemánus katsoo inhimillisen tiedon syntyvän ja saavan sisältönsä aina subjektin ja objektin eli tiedostavan yksilön ja tarkasteltavan kohteen vuorovaikutuksesta. Toisin sanoen journalistisen tekstin sisältö riippuu aina toimittajan itsensä lisäksi aiheesta eli jutun kohteesta. Näin ollen myös pelkistetty subjektivismi ja objektivismi ovat mahdottomuus (Hemánus 1992, 4). Puhdasta objektivismia ei ole, sillä maailma näyttäytyy jokaiselle erilaisena. Yhtä lailla pelkistetyn subjektivismin käsite on mahdoton, koska ihminen on syntymästään saakka vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman ja sieltä kumpuavan informaation kanssa.

Toimittajan työtä ohjaavat aina hänen omat arvonsa ja maailmankuvansa. Yhtä lailla työhön vaikuttavat yhteiskunnan ja työyhteisön tärkeinä pitämät asiat, ammatilliset normit, konteksti ja koko journalistinen kulttuuri (Huovila 2005, 43). Kun tämä yhdistetään subjektivismin ”perimmäiseen mahdottomuuteen” voitaisiinkin kysyä, onko toimittajan kirjoittamista jutuista kumpuava ääni koskaan yksinomaan toimittajan ääntä?

3 KUINKA ÄÄNI JÄLJITETÄÄN?

Tutkimukseni aihe, miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin, on melko lakea, ja se perustuu pääasiassa tekemiini havaintoihin tutkimusaineistoni kolmen reportaasin sisällöstä. Tästä johtuen päätin lähestyä aihetta kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla.

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on tyypillistä silloin, kun käsitellään visuaalista tai verbaalista aineistoa. Tutkimus tähtää kokonaisvaltaiseen tiedonhankintaan, joka toteutetaan yleensä joustavasti, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimussuunnitelmia voidaan tutkimuksen edetessä muuttaa olosuhteiden mukaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 164). Tutkimustyötä tehdessäni käsittelen jokaista reportaasia ainutlaatuisena tapauksena ja tulkiten aineistoa yksityiskohtaisesti näistä lähtökohdista.

Laadullista tutkimusta ja sisällön analyysia tutkineet Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi allekirjoittavat laadullisen tutkimuksen metodikirjallisuudessa esitetyn havainnon, jonka mukaan laadullisessa tutkimuksessa ollaan vuosien ja vuosikymmenten saatossa siirrytty aineiston keruun pohdinnoista aineiston analyysin ongelmiin (2009, 68). Omassa tutkimuksessani aineiston keruu ja sen analyysi kulkevat rinta rinnan. Olen määritellyt tutkimukseni tutkimusongelman siten, että tutkin toimittajan ääntä nimenomaan reportaasimuotoisissa teksteissä. Tällöin jo tutkimusongelma asettaa rajat sille, millaista aineistoa lähden tutkimustani varten keräämään.

Tutkimusaineistona käytin kolmea Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä julkaistua reportaasia. Aineiston läpikäymiseen ja tutkimiseen käytin kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien osalta tarkemmin sisällön analyysia, joka osoittautui alkukangerteluiden jälkeen sopivaksi tavaksi lähestyä sekä aineistoa että tutkimusongelmaa. Sisällön analyysin lakea määritelmä antoi minulle tutkijan roolissa vapautta tarkastella aineistoa ilman tarkkaan määriteltäviä rajoja, ja onnistuin lopulta pohdinnan ja pyörittelyn jälkeen luokittelemaan aineiston mieleiselläni tavalla.

Tutkimusta aloittaessani päällimmäisenä mielessäni oli aihe, eivät niinkään menetelmät. Oikeastaan vasta siinä vaiheessa, kun olin valinnut aineiston ja lukenut sen kerran läpi, tein lopullisen päätöksen siitä, millaisten menetelmien kautta lähtisin aihetta avaamaan. Tuomi ja Sarajärvi puhuvat teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä (2009, 117). Tutkimukseni nivoutuu osittain tähän kategoriaan, sillä ennen varsinaista aineiston analyysia kirjoitin tutkimuksen teoriaosuuden, jonka ohjaamana analysoin aineistoa ja johon vertaan analyysin tuloksia.

3.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelut, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Menetelmiä voidaan käyttää joko itsenäisesti, rinnakkain tai eri tavoin yhdistelemällä tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Omassa tutkimuksessa olen käyttänyt aineistonkeruussa nimenomaan dokumenttilähteitä, jotka ovat osa joukkotiedotusta.

Laadullisesta tutkimuksesta puhuttaessa dokumentilla voidaan viitata monenlaiseen materiaaliin kuvista ja videoista aina keskusteluiden ja puheiden kautta kirjoihin ja artikkeleihin. Tutkimusaineiston kirjallinen materiaali on jaettavissa kahteen luokkaan, yksityisiin dokumentteihin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 84). Yksityisillä dokumenteilla tarkoitetaan muun muassa puheita, kirjeitä, päiväkirjoja, sopimuksia, muistelmia tai vaikkapa esseitä. Joukkotiedotuksen tuotteiksi luetaan sanoma- ja aikakauslehdet, elokuvat sekä radio- ja tv-ohjelmat, vaikka viimeksi mainitut eivät varsinaisesti kirjallista materiaalia edustakaan (em.).

Kvalitatiivisen tutkimus eroaa kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta monin tavoin, muun muassa aineistonkeruumenetelmiltään. Määrällisessä tutkimuksessa tyypillistä tutkimusaineistoa ovat muun muassa kokeet, kysely- ja haastattelututkimukset sekä tilastot. Siinä missä kvalitatiivinen tutkimus perustuu laadullisiin tutkimusmenetelmiin, tulee kvantitatiivisen tutkimuksen aineiston soveltua määrälliseen, numeeriseen mittaamiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 140). Laadullisen tutkimuksen lähtökohdaksi hyväksytään subjektin tuominen mukaan kielien ja todellisuuden tarkasteluun, kun määrällisen tutkimuksen tulisi olla lähtökohtaisesti puhtaan objektista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 67).

Laadullisessa tutkimuksessa kysymys mahdollisuudesta ymmärtää toista on kaksisuuntainen. Toisaalta kysymys on siitä, miten esimerkiksi haastattelijan eli tutkijan on mahdollista ymmärtää haastateltavaa tai tiedonantajaa. Toisaalta kysymys on siitä, miten on mahdollista, että joku toinen ymmärtää tutkijan laatimaa tutkimusraporttia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 69). Oman tutkimukseni pohjautuu tietyllä tavalla tähän ymmärrykseen. Selvittäessäni, millä tavoin toimittaja käyttää ääntään reportaasitekstissä, pyrin ymmärtämään, miten ja miksi kirjoittaja on päättänyt ilmaista itseään tekstissä tietyllä tavalla ja miten lukijat mahdollisesti kokevat ja ymmärtävät toimittajan

äänen ilmenemisen valmiista tekstistä. Vastaukset näihin kysymyksiin pyrin puolestaan avaamaan tämän tutkielman lukijoille.

3.2 Sisällön analyysi

Analyysimenetelmän nimestäkin voidaan päätellä, että sisällön analyysi tutkii sisältöjä, ja nimenomaan kirjoitettuja sisältöjä. Voidaan sanoa, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat periaatteessa tavalla tai toisella sisällön analyysiin, jos sisällön analyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Sisältöä voidaan analysoida eri tavoin: tunnistamalla, lajittelemalla, kuvailemalla tai mittaamalla. Analyysin avulla luodaan selkeyttä aineistoon, jotta tutkittavasta ilmiöstä voitaisiin tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Sisällön analyysi on tekstianalyysia ja siitä puhuttaessa voidaan dokumentilla tarkoittaa lähes mitä tahansa kirjallisessa muodossa olevaa tai muotoon saatettua materiaalia: kirjaa, haastattelua, artikkelia, puhetta, keskustelua, raporttia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102).

Tutkimusaineisto on ikään kuin palapeli, joka hajotetaan ensin osiin ja kootaan sitten uudella tavalla yhdeksi kokonaisuudeksi. Sisällön analyysia tehtäessä tutkija voi järjestää ja jäsenellä tutkimusaineistoaan useilla eri tavoilla, esimerkiksi teemoittelemalla, tyypittelemällä tai luokittelemalla. Tässä kohtaa on hyvä miettiä, hakeeko aineistosta samanlaisuutta vai eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Päätös helpottaa ja selkeyttää aineiston järjestämistä huomattavasti.

Omassa tutkimuksessani järjestin aineiston luokittelemalla. Tutkimusongelman kautta, miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin, pyrin selvittämään, kuinka toimittajat yleensä ilmaisevat omaa ääntään reportaasiteksteissä. Tarkoitukseni on siis etsiä aineistosta samankaltaisuuksia, samoja itseilmaisun keinoja. Osittain tähän päätökseen vaikuttivat myös omat ennakkokäsitykseni, sillä ajattelin ennen tutkimuksen aloittamista toimittajien pukevan oman läsnäolonsa reportaaseissa sanoiksi suurin piirtein samanlaisia keinoja käyttäen.

Tutkimuksessa käyttämäni sisällönanalyysi on luonteeltaan teoriaohjaavaa, jolloin analyysillä on teoreettisia kytköksiä, mutta se ei pohjautu sellaisenaan teoreettiseen tietoon (Tuomi & Sarajärvi

2009, 113). Tutkimuksessa selvitän Seymour Chatmanin mallia apuna käyttäen, missä kohtaa reportaasitekstiä kuultaa läpi toimittajan oma ääni, minkä jälkeen pysähdyn pohtimaan äänen merkitystä tekstin sisällön ja toimittajan ja lukijan vuorovaikutuksen kannalta.

3.2.1 Seymour Chatman ja kertojan havaittavuuden asteet

Toimittajan äänen jäljittäminen reportaasitekstistä pelkän sisällön analyysin avulla tuntui ajatuksena hyvin haastava ja hieman epämääräiseltä toimenpiteeltä, joten päätin selvittää, löytyisikö analyysin avaamiseksi tarkempaa teoriaa. Hetken etsittyäni törmäsin Chatmanin asteikkoon.

Amerikkalainen elokuvan ja kirjallisuuden kriitikko ja professori, Seymour Chatman, on tutkinut kertojan havaittavuutta fiktiivisissä teksteissä. Hän on jaotellut kertojan havaittavuuden seuraavanlaiselle asteikolle (Chatman 1978, 219–253):

tapahtumapaikan kuvaus

henkilöiden identifiointi

ajan tiivistys

henkilön määrittely

raportit siitä, mitä henkilöt eivät ajattele tai sano

kommentointi (tulkinta, arvostelu, yleistys, itsestään tietoinen kerronta).

Chatmanin asteikon mukaan kertoja on tapahtumapaikkaa kuvatessaan vielä melko näkymättömissä, mutta kertojan havaittavuus kasvaa kohta kohdalta ja näkyvimmillään kertoja on kommentoidessaan.

Chatmanin tutkimusmenetelmä sopii mielestäni hieman mukailtuna myös faktapohjaisen tekstin kertojan jäljittämiseen. Kysymykset kertojan havaittavuudesta ja siitä, millä tavoin toimittaja kirjoittaa itsensä juttuun, tarkoittavat käytännössä lähestulkoon samaa asiaa. En näe ongelmana sitä, että menetelmä on luotu alun perin fiktiivisen tekstin analysoimiseen, sillä tutkimuksen kannalta on melkein pä samantekevää, onko kyseessä keksitty vai todellisista tapahtumista kertova juttu. Jokaisella jutulla on kuitenkin kertoja ja kuten aikaisemmin totesin, toimittajaa ja kertojaa voidaan journalistisissa teksteissä pitää samana henkilönä.

Käytin tutkimuksessani aluksi Chatmanin mallin mukaista luokittelutapaa sellaisenaan toimittajan äänen eli kertojan havaittavuuden jäljittämiseen. Luettuani aineiston läpi muutamaan otteeseen päätin kuitenkin muokata mallia omien havaintojeni mukaan tutkimusta varten alkuperäistä tarkoituksenmukaisemmaksi. Säilytin osan Chatmanin mallin mukaisista kohdista sellaisenaan, yhtä

muutin hieman ja muutaman kohdan yhdistin yhdeksi kokonaisuudeksi. Tutkimukseni analyysiavain sai Chatmanin mallia mukaillen lopulta seuraavanlaisen muodon:

kertojan valinta

havainnot

ajan tiivistys

aukot tekstissä

kommentit (tulkinta, arvostelu, yleistys, itsestään tietoinen kerronta).

Kertojan valinta on analyysiavaimeni ainoa kohta, joka ei perustu Chatmanin asteikkoon. Tutkimusaineistoa läpikäydessäni huomasin toimittajan äänen kuuluvan tekstistä toisinaan suoraan mutta useimmiten jollakin tavalla epäsuorasti. Äänen havaittavuus oli yleensä sidoksissa toimittajan rooliin reportaasissa eli siihen, toimiko toimittaja tekstissään ulkopuolisena tarkkailijana vai aktiivisena osallistujana. Pidin havaintoja mielenkiintoisina ja merkittävänä toimittajan äänen jäljitämisen kannalta ja halusin siitä syystä tutkia aihetta tarkemmin.

Chatman erottelee mallissaan *miljööön kuvauksen, henkilöiden identifioinnin ja henkilöiden määrittelyn*. Kaikissa näissä on kyse jonkinasteisesta toimittajan havainnoimasta kuvailusta. Näin ollen päätin yhdistää kolme kohtaa ja muodostaa niistä yhden journalistisessa työssä ehkä paremmin tunnetun kategorian: *havainnot*.

Ajan tiivistys tarkoittaa journalistisissa teksteissä yleensä menneen ajan tiivistämistä (Lassila-Merisalo 2009, 39), mikä on yleistä myös reportaasiteksteissä. Toimittajan ääntä reportaasista etsittäessä kohta toimii mielestäni Chatmanin mallin mukaisesti sellaisenaan. Ajan tiivistäminen antaa toimittajalle mahdollisuuden palata menneeseen ja kertoa jutun kannalta oleelliset asiat ja peilata niitä nykyhetkeen. Juttuun voi kirjoittaa aikatasoja monella tavalla, mutta aina kun kronologia rikotaan, siihen on oltava erityinen syy. Yleensä lukijalle pyritään kertomaan jotain. Ajan tiivistämistä voidaankin pitää kirjoittajan persoonallisena tapana rakentaa tekstiään.

Raportit siitä, mitä henkilöt eivät ajattele ja sano muotoilin omassa analyysissäni *aukoiksi tekstissä*. Tekstiaukkojen jättäminen voi olla voimakas tehokeino. Toimittaja ei jätä aukkoja koskaan ilman syytä, sillä lukija antaa hiljaisuudelle aina jonkin merkityksen. Faktatekstissä ajattelematta jättämisen raportointia on syytä pitää mahdottomana, koska siitä, mitä henkilö ei ole edes ajatellut, ei ole mahdollista kenenkään muunkaan saada tietoa. Ajattelematta jätettyjen asioiden esitys voi olla vain tulkintaa, arvailua ja spekulatiota (Lassila-Merisalo 2009, 40). Omassa tutkimuksessani viittaan tekstiaukoilla nimenomaan toimittajan sanomatta jättämisiin, sillä onhan tutkimukseni kohteena juuri toimittajan äänen esiintyminen tekstissä.

Chatmanin mallin viimeisen kohdan, *kommentit*, säilytin omassa mallissani sellaisenaan. Erilaiset tekstissä vilahtavat tulkinnat, arvostelut ja yleistyksset ovat kiistatta toimittajan äänen ilmenemistä voimakkaimmillaan.

Loin Chatmanin kertojan havaittavuuden asteikkoa mukailevan mallin ensisijaisesti helpottamaan omaa tutkimustyötäni. Toiseksi ajattelin mallin palvelevan laadullisen tutkimuksen vaatimuksia. Laadullinen tutkimus ei ole koskaan täysin objektiivista, mikä kävi jo aikaisemmin ilmi. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus pohjautuu ensisijaisesti analyysin arvioitavuuteen, jolloin yleisön pitäisi pystyä tutkimusta tarkastellessaan seuraamaan tutkijan päättelyä ja ajatuksenjuoksua (Kuutti 2001, 47). Selkeän analyysiavaimen muodostaminen auttaa tässä suhteessa myös tutkimuksen lukijoita.

3.2.2 Tutkimuksen ongelmat

Tutkimukseni ehkä oleellisin ongelma liittyy sisällön analysointiin. Sisällön analyysin tarkoituksena on ainoastaan järjestää tutkittava aineisto johtopäätösten tekoa varten. Se ei anna suoraa vastausta tutkimuksen ongelmaan, ja monia sisällön analyysilla toteutettuja tutkimuksia kritisoidaan juuri tästä syystä. Pelkona on, että tutkija saattaa tutkimuksessa kuvata analyysia hyvinkin tarkasti, muttei kykene tekemään mielekkäitä johtopäätöksiä vaan esittelee aineiston ikään kuin tuloksina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Minun on siis jollain tavalla kyettävä analyysin tehtyäni muodostamaan siihen perustuvia relevantteja johtopäätöksiä, mikä tuskin tulee olemaan täysin ongelmatonta.

Toinen mahdollinen tutkimusongelma saattaa ilmetä käsitteiden käytössä. Toimittajan ääni on käsitteenä hyvin abstrakti ja saattaa tarkoittaa eri ihmisille hyvinkin erilaisia asioita jo pelkästään kirjoitetun tekstin osalta eri välineistä puhumattakaan. Yritän kuitenkin parhaani mukaan tehdä mahdollisimman tarkasti selväksi, mitä tällä käsitteellä omassa tutkimuksessani tarkoitan.

Kolmas ongelma liittyy tutkimuksen arviointiin, sillä laadullisen tutkimuksen osalta siihen ei ole olemassa minkäänlaisia yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusta arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140). Pyrin luomaan luotettavuutta tutkimuksen yksityiskohtaisen avaamisen ja läpinäkyvän raportoimisen avulla. Perustelut ovat tässä mielessä avainasemassa. Yritän valottaa mahdollisimman selkeästi, miksi

teen juuri tietynlaista tutkimusta, millä perusteella olen valinnut aineiston ja miten olen päätenyt tekemiini johtopäätöksiin. Nyrkkisääntönä lienee, että mitä perusteellisemmin tutkija tutkimuksessa tekee ja mitä yksityiskohtaisemmin hän siitä raportoi, sitä luotettavammalta tutkimus tutkimusraportin lukijasta tuntuu. Myös relevantit lähteet antavat tutkimukselle luottoa.

3.3 Kolme reportaasia

Tutkimusaineistoni koostuu kolmesta Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä julkaistusta reportaasista. Aineiston kokoaminen juuri reportaasimuotoisista teksteistä oli tutkimuksen kannalta selvä, käsittelee tutkimus toimittajan äänen ilmenemistä nimenomaan reportaasiteksteissä. Halusin tutkittavakseni suhteellisen tuoreita ja journalistisesti korkealaatuisia reportaaseja, joten valitsin jutut vuoden 2013 aikana ilmestyneiden Kuukausiliitteiden joukosta. Toinen syy sille, miksi olen valinnut juuri kyseiset jutut aineistoksi, on, että niistä jokainen on eri toimittajan kirjoittama. Kolmanneksi halusin aineiston sisältävän pitkiä, monen sivun juttuja, jotta toimittajan oma ääni pääsisi mahdollisimman paljon ja vaihtelevasti esille. Pitkiin reportaaseihin päädyin osittain myös siitä syystä, että tutkimusaineistoni on määrällisesti pieni.

Myönnän, että mukana juttujen valinnassa olivat myös omat henkilökohtaiset mieltymykseni. Olin lukenut kaksi kolmesta aineistoon päätyvistä jutuista aikaisemmin ja pitänyt niitä mielenkiintoisina ja ansiokkaasti kirjoitettuna. Koska tutkimukseni on laadullista ja aineiston valinta näin ollen tarkoituksenmukaista, en kokenut tätä ongelmallisena.

Rajasin tutkimusaineistoni kolmeen reportaasiin useasta syystä. Jo ennen kuin aloin kerätä aineistoa oletukseni oli, että tulisin analysoimaan melko pitkiä tekstejä, mikä veisi varmasti aikaa. Toisaalta oletin pitkien tekstien sisältävän runsaasti tutkimukseni varsinaista aineistoa, toimittajan ääntä. Tutkimuskysymykseni asettelu, miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin, suuntaa tutkimusta enemmänkin samankaltaisuuksien kuin eroavaisuuksien etsimiseen tutkittavasta aineistosta. Ajattelin aineistoa valitessani, että samankaltaisuuksien etsiminen tutkimusaineistosta onnistuisi pienelläkin aineistolla. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritä yleistykseen, vaan enemmänkin kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85).

Tutkimusaineistoa kerätessäni hain tietyn tyyppisiä yleisjulkaisuja, jotka ilmestyvät isolle yleisölle. Halusin aineistoksi päätyvien reportaasien olevan myös ideologisesti riippumattomia, mistä johtuen jätin tutkimuksen ulkopuolelle esimerkiksi puolue- ja järjestölehdet. Aineistoa rajatessani ajatukseni oli valita tutkimusaineistoon juttuja, joiden lähtökohtana on journalistinen tiedonvälitys. Näin päädyin valitsemaan aineiston Kuukausiliitteestä. Aineiston valinnassa kiinnitin huomiota myös aineiston muodostavien juttujen vertailukelpoisuuteen, joka mielestäni täyttyy julkaisualueen ollessa sama.

3.3.1 Lari Malmberg – 30 päivää muslimina

Ensimmäinen tutkimusaineistoni reportaaseista on toimittaja Lari Malmbergin kirjoittama *30 päivää muslimina* (Kuukausiliite 2.2.2013). Kuten reportaasin nimestä voi ehkä päätellä, reportaasin idea on kertoa lukijalle islaminuskosta ja muslimien elämästä. Malmberg lähestyy aihetta hyvin omakohtaisella tavalla ja elää itse kuukauden ajan islaminoppien mukaisesti. Reportaasi alkaa referaatilla Koraanista, islamin pyhästä kirjasta, johon Malmberg viittaa tekstissään useaan otteeseen. Toimittaja lähettää juttunsa alussa sähköpostiviestin Suomen islamilaisen yhdyskunnan imaamille ja pyytää lupaa jutun tekemiseen. Kun lupa tulee, alkaa Malmbergin 30 päivän mittainen elämä muslimina, johon sisältyy muun muassa väliaikeinen muutto avovaimon luota toimisto-ohuoneeseen, lukematon määrä rukouksia ja moskeijassa käymisiä, seksistä ja sianlihasta kieläytyminen sekä Koraanin läpilukeminen.

Tarina kulkee preesensissä, kronologisessa järjestyksessä. Silloin tällöin tekstissä ilmenee taikaukia, muistoja menneisyydestä, sekä pätkiä Koraanista ja islaminuskon synnystä. Teksti sisältää myös muslimeille tärkeitä rukouksia, joita toimittaja on joutunut juttua tehdessään opiskelemaan.

Malmberg on haastatellut tekstissään useita ihmisiä: islamin opettajia, tavallisia muslimimiehiä, muslimiksi kääntynyttä naista, arabian kielen ja islamin tutkimuksen professoria. Suurin osa tekstistä ja tarinasta perustuu kuitenkin toimittajan omiin kokemuksiin uskonnosta ja vieraasta kulttuurista. Reportaasi pitää sisällään osittain hyvin henkilökohtaisilta tuntuvia asioita toimittajan elämästä ja tämän ajatuksista, joten toimittajan voidaan sanoa pistäneen itsensä jutun puolesta liikon monin tavoin.

Malmbergin jutussa kirjoittaja on selkeästi tarinan keskipiste. Kun toimittaja kirjoittaa tarinaa niin sanotusti itsensä ja omien kokemustensa ympärille yhtä vahvasti kuin Malmberg jutussaan tekee, tuntuu varsin luonnolliselta käyttää minä-muotoa juttua kirjoittaessa. Jutun tarkoituksena lienee tarjota aiheeseen perehtymättömälle lukijalle mahdollisuus kurkistaa itse uskontoon ja muslimien arkielämää osallistuvan journalismin kautta. Malmberg asettaa jutussa itsensä alttiiksi ja toimii lukijalle samastumisen kohteena, jolloin lukija saa aiheesta kokemusperäistä tietoa, jota ei ehkä muuten saisi.

3.3.2 Ilkka Malmberg – *Paluu ysille*

Tutkimusaineiston toinen reportaasi on Ilkka Malmbergin juttu kadonneista ysiluokkalaisista ja heitä jäljittävästä opiskelijaryhmästä (Kuukausiliite 4.5.2013). Malmberg on kerännyt ympärilleen joukon tiedotusopin opiskelijoita, joiden tehtävä on Malmbergin johdolla jäljittää vanhat ysiluokan luokkakaverinsa ja etsiä heidän joukostaan väliinputoajat, yhteiskunnan hammasrattaiden väliin pudonneet nuoret aikuiset. Jutun taustalla on Tilastokeskuksen kehittämispäällikön Pekka Myrskylän pari vuotta sitten tekemät laskelmat, joiden mukaan Suomessa on yli 30 000 nuorta, jotka eivät peruskoulun jälkeen ole jatkaneet opintojaan, eivät ole armeijassa tai kotona hoitamassa lapsia saati ilmoittautuneet työttömiksi. Malmberg kera neljäntoista toimittajaopiskelijan selvittää, mitä on tapahtunut näiden opiskelijoiden vanhoille luokkakavereille ja löytyykö heidän joukostaan ”kadonneita”. Reportaasi rakentuu tämän etsintäprosessin ympärille.

Juttu alkaa Malmbergin pohdinnalla nopeasti muuttuvasta Suomesta ja vaikeudesta tehdä tulevaisuutta koskevia päätöksiä vain viisitoistakesäisenä. Hän kertoo Myrskylän tutkimuksesta ja tulevien kuukausien etsintäprosessista sekä etsintöjä tekevästä opiskelijaryhmästä. Selviää, että on tammikuu ja ollaan Tampereella. Tarina etenee kronologisessa järjestyksessä tammikuusta aina toukokuun loppuun, minä aikana vanhoja luokkakavereita tavoitellaan puhelimitse, sähköpostilla, sosiaalisessa mediassa ja jopa kotikäyntien avulla. Entisistä ysiluokkalaisista paljastuu jos jonkinlaisia tarinoita, joista kiinnostavimmat esitellään reportaasissa.

Juttu on kirjoitettu reportaasille tyypillisessä aikamuodossa, preesensissä. Etsintöjä tekevien opiskelijoiden ja etsinnän kohteiden lisäksi Malmberg on haastatellut juttua varten Tilastokeskuksen kehittämispäällikköä, Myrskylää, sekä ysiluokkalaisista väitöskirjan tehnyttä tutkijaa. Yhtä lailla reportaasista nousevat esille toimittajan omat mietteet ja pohdinta. Malmberg käyttää tekstissään usein me-muotoa, mutta myös minä-muoto vilahtaa jutussa kerran tai kaksi. Eri aikamuo-

tojen käyttöä selittää toimittajan aktiivinen osallistuminen jutun tapahtumiin, vaikkei juttu tässä tapauksessa toimittajan ympärille rakennukaan.

Paluu ysille kertoo toisaalta yhteiskunnallisesta ongelmasta, turvaverkkojen ohi pudonneista nuorista ja heidän kohtaloistaan, toisaalta itse etsintäprosessista ja sen aikana etsijöissä itsessään virinneistä tunteista ja ajatuksista. Koska tarinoita entisistä ysiluokkalaisista on paljon, Malmberg käyttää jutussa selvityksen kohteena esiintyvistä henkilöistä nimien sijasta aakkosia. Näin edetään aina A:sta Ö:hön.

3.3.3 Ville Blåfield – Viimeinen kesä

Keräämäni aineiston viimeinen juttu kertoo toistaiseksi lopettavan suomalaisyhtyeen, PMMP:n, viimeisestä keikkakesästä (Kuukausiliite 3.8.2013). Toimittaja Ville Blåfield ottaa reportaasissa selvää suuren suosion saavuttaneesta yhtyeestä ja heidän tunnelmistaan lopettamisen kynnyksellä kiertämällä kuvaajan kanssa neljä vuorokautta bändin mukana kiertueella. Juttu keskittyy yhtyeen kahden laulajan, Paula Vesalan ja Mira Luodin, uran ja ystävyiden ympärille.

Kuten kahdessa edellisessä reportaasissa, myös Blåfield kertoo tarinaa preesensissä ja jälleen kronologisessa järjestyksessä. Hän on haastatellut juttua varten yhtyeen jäsenten lisäksi muutamaa keikalle saapunutta fania. Reportaasin kertoja on ”kaikkietävä” toimittaja, joka on jutussa selvästi tarkkailijan roolissa ilman osuutta tapahtumien kulussa.

Jutussa käydään käsikkäin läpi yhtyeen kymmenvuotista historiaa ja nykyhetkeä. Toisinaan otetaan katsaus menneeseen, välillä taas tulevaan. Blåfield kuvailee jutussa keikkailevien artistien kiertue-elämää ja keikkoja esiintyjien näkökulmasta. Neljään vuorokauden aikana PMMP ehtii keikkailla Lahdessa, Jyväskylässä ja lopulta Joensuussa, Ilosaarirockin päälavalla.

Lyhyesti voisi sanoa Blåfieldin kirjoittavan reportaasissa auki ”Suomen suosituimman bändin” tarinan.

4 ÄÄNEN MONET MUODOT

Anu Nousiainen toteaa viisaasti kaiken journalismin ja varsinkin reportaasijournalismin olevan subjektiivista tiedon hankintaa ja käsittelyä. Kun subjektiivisuuden tunnustaa, sitä voi hyödyntää (1998, 131). Toimittajan ääni kuuluu vähän kaikkialla tekstissä, välillä voimakkaammin, välillä heikommin. Toisinaan se on enemmän näkyvillä, toisinaan piilossa. Näiden ennako-oletusten ja alustavien havaintojen kautta lähdin analysoimaan tutkimukseni aineistoa, kolmea Kuukausiliitteen reportaasia.

Analyysi perustuu Chatmanin kertojan havaittavuuden asteikkoon pohjaamaani malliin toimittajan äänen ilmenemisestä reportaasitekstissä. Analyysissä tarkastelen järjestyksessä seuraavia asioita: kertojan valinta, havainnot, ajan tiivistys, aukot tekstissä ja kommentit. Chatmanin asteikkoa mukaillen oletan toimittajan äänen kuuluvan tekstistä havaintojen osalta melko heikosti ja voimistuvan kommentteja kohti mentäessä.

Luin tulostamani aineiston monta kertaa läpi ja tein merkintöjä teksteihin käydessäni niitä läpi. Mietin aluksi toimittajan ääntä ilmentävien menetelmien taulukointia, mutta ajatus tuntui lopulta raskaalta. En kokenut taulukointia myöskään välttämättömäksi kvalitatiivisen sisällön analyysin kannalta, joten taulukon sijaan alleviivasin ja ympyröin suoraan tekstiaineistoon kohtia, joissa toimittajan ääni jollain tavalla välittyy lukijalle.

Omassa tutkimuksessani käytän Chatmanin malliin pohjaavaa teoriaa keinona, en päämääränä. Keinona teoria auttaa nimenomaan tutkimuksen tekemistä, kun taas päämääränä tutkimustyön tavoitteena on teorian kehittäminen edelleen (Eskola & Suoranta 2001, 81). Tätä en tutkimuksellani tavoittele.

4.1 Kertojan valinta

Reportaasin kertoja, toimittaja, voi olla valintansa mukaan ulkopuolinen tarkkailija tai aktiivinen osallistuja. Kertojan rooli on aina juttukohtainen. Käyttipä toimittaja kerronnassaan kumpaa tyyliä tahansa näyttäisi toimittajan ääni ottavan tekstissä sekä suoria että epäsuoria, lähestulkoon näkymättömiä muotoja.

Reportaasissa on aina kertojan ääni, minä, vaikka se useimmiten kertookin muista ja muiden elämästä (Nousiainen 1998, 131). Minä-muotoista kerrontaa kuitenkin kartetaan, sillä sen epäilään ärsyttävän lukijaa. Minän ajatellaan vaikuttavan ”egon pullistelulta” tai herättävän lukijassa kysymyksen, onko jutun aiheena toimittaja itse (Lassila-Merisalo 2009, 188). Tästä huolimatta minä-muotoista reportaasikerrontaa näkee silloin tällöin. Lari Malmberg on käyttänyt jutussaan minä-muotoa perustellusti: hän on itse juttunsa päähenkilö. Muunlainen kerrontatapa tuntuisi kummalliselta jutun toimittaja-testaa –tyylisen asetelman kannalta.

Kirjoitan Hajjarille sähköpostin (L. Malmberg).

Huomenna minusta tulee muslimikokelas (em.).

Seison Mäkkärin jonossa ja arvon tilaustani (em.).

Jos toimittaja kertoisi edellä mainitut asiat ikään kuin tarkkailijan näkökulmasta, jäisi jutun tarttumapinta lukijan ulottumattomiin. Lauseet olisi itse asiassa helpompi jättää kokonaan pois kuin muokata tarkkailijan suuhun sopiviksi. Lukijalla saattaisi tässä tapauksessa olla vaikeuksia samastua lukemaansa, jolloin reportaasille tyypillinen elämyksellisyys jäisi pitkälti puuttumaan tekstistä.

Tutkimusaineistoni kolmesta reportaasista yksi oli kirjoitettu minä-muodossa, kaksi muuta enemmän tai vähemmän tarkkailija roolista. Ilkka Malmbergin tekstissä hän, eli toimittaja itse, esiintyy kuitenkin osallistuvana toimijana. Reportaasin alussa Malmberg kertoo muun muassa ottaneensa yhteyttä Tampereen yliopistoon ja koonneensa opiskelijaryhmän auttamaan jutun teossa. Suurimman osan aikaa Malmberg kirjoittaa tarkkailijan tavoin, mutta käyttää toisinaan kertoessaan monikon ensimmäistä persoonaa ja jopa minä-muotoa.

Pysäköimme auton tiilisen rivitaloryppään viereen.

Maaliskuussa olemme löytäneet vasta yhden määritelmän mukaisen kadonneen, pieneltä paikakunnalta olevan nuoren naisen – K:n.

Muistikuvat ysiluokalta ovat samansisältöisiä, vaikka opiskelijat tulevat aivan eripuolelta Suomea.

I:stä oli tullut kaapin kokoinen.

Journalistiopiskelijat alkavat yhteen ääneen puhua kiusaamiskokemuksista.

En utele hänen vanhemmistaan enempää.

Edellä poimituista esimerkeistä voidaan huomata, kuinka monimuotoisesti toimittaja voi raporttaisia kirjoittaessaan käyttää kertojan asemaansa. Me- ja varsinkin minä-muodon käyttö harvakseltaan toimivat tekstissä tehokeinon tavoin: tuomaan kertoja lähemmäs lukijaa.

Eniten ulkopuoliselta tarkkailijalta tekstinsä perusteella vaikuttaa Ville Blåfield. Hän ei käytä missään vaiheessa yksikön saati monikon ensimmäisiä muotoja kertoessaan bändin viimeisestä kiertueesta. Tekstistä välittyy kyllä läsnäolo, tiedämme, että toimittaja on kiertänyt bändin mukana (osittain myös siitä syystä, että toimittaja kertoo tämän reportaasia edeltävässä johdannossa).

PMMP tunnetaan kahdesta laulajastaan, mutta oikeastaan se on kokonainen bändi (Blåfield).

Lahdesta PMMP:n keikkabussi natisee Jyväskylään (em.)

Lavan takana tunnelma on jännittynyt. Aivan eri tavalla latautunut kuin viikon aiemmillä, pienemmillä keikoilla (em.).

Kertojan tai kertomistavan valitessaan toimittaja näyttäisi tutkimani aineiston perusteella tavallaan päättävän, kuinka suuren etäisyyden hän aiheeseensa ja juttunsa henkilöihin ottaa. Toisaalta kysymys on myös toimittajan ja lukijan välisestä suhteesta: puhutteleeko toimittaja lukijaa suoraan vai pitääkö hänet ”vain” tarinassa mukana.

4.2 Havainnot

Havainnot ovat toimittajan juttuunsa kirjoittamia huomioita paikoista, ihmisistä, tapahtumista ja tilanteista. Havainnot syntyvät aina toimittajan omakohtaisen havainnoinnin seurauksena. Havainnointi on käyttökelpoinen tiedonhankintamenetelmä erityisesti tilanteissa, joiden kehittymistä ei voida ennustaa tai joista ei saada dokumenttien tai henkilölähteiden avulla riittävän oikeaa tai puolueetonta tietoa (Kuutti 2006, 50).

Havaintoja tehdessään toimittaja käyttää tyypillisesti kaikkia aistejaan ja toimii juttua kirjoittaessaan ikään kuin lukijan silminä ja korvina. Toimittaja voi kirjoittaa havainnoista ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta tai osallistujan silmin. Osallistuvassa havainnoinnissa journalisti on itse osallisena tarkkailemassaan tilanteessa, tarkkailevassa havainnoinnissa on kyse ulkopuolisesta tilanteen seuraamisesta (Kuutti 2006, 50). Seuraavista esimerkeistä ensimmäinen on Lari Malmbergin reportaasista, ja se kuvaa osallistuvaa havainnointia. Toinen, Ilkka Malmbergin tekstistä poimittu esimerkki, edustaa tarkkailevaa havainnointia.

Täällä toimistolla on vähän aavemaista iltaisin. Valot sammuvat käytävän huoneista yksitellen. Vain minä jään (L. Malmberg).

P:n ja Q:n olohuoneessa on miellyttävän raikas ilma, niin kuin hirsirakennuksessa usein on. Tilaa on paljon. Suurta sohvakalustoa peittävät valkoiset kankaat, nurkassa on komea kaakeliuuni ja seinällä taulutelevisio, jossa menee näin keskellä päivää jokin sarjafilmi (I. Malmberg).

Yksinkertaisimmillaan havainnointi on toteavaa. Esimerkiksi miljöötä kuvatessaan toimittaja ikään kuin luettelee, mitä tilassa on (Roukala 2012, 23), kuten Ilkka Malmberg edellä. Kun kuvauksen kohteena on ihminen, on toimittajan helppo tarttua tämän ulkonäköön, puhetyyliin ja eleisiin, kuten Ilkka Malmberg on tehnyt todetessaan haastateltavan olevan ”asiallisen oloinen silmälasipää” (Kuukausiliite 4.5.2013). Toimittaja voi tarkkailla juttua tehdessään myös itseään ja kertoa havainnoista tekstissään. Tähän palaan myöhemmin kommentteja ja itsetietoista kerrontaa käsittelevässä osiossa.

Havainnoista kertominen on hyvin yleistä elämyksellisyyteen pyrkivissä reportaasiteksteissä. Se että toimittaja on käynyt jossakin eikä ole tehnyt juttua pelkästään päätteensä ääressä, tulee esiin osittain juuri näkö- ja kuulohavaintojen kuvaamisena, yleensä kuitenkin ilman nähdä- ja kuulla-verbejä tai niiden synonyymeja (Mattila 2006, 19), kuten seuraavassa esimerkissä:

Ohikulkeva nuoriso mölisee, sisällä bussissa soi rap, ja PMMP yrittää päättää tulevan sunnuntain suuren keikkansa päätösbiisiä (Blåfield).

Toimittaja käyttää ääntään tavallaan jo havainnointivaiheessa ennen varsinaista kirjoitusprosessia: hän kiinnittää huomionsa itseään kiinnostaviin asioihin ja valitsee sitten, mitkä niistä päätyvät havaintoina valmiiseen tekstiin. Valintojen kautta toimittaja päättää, millaisen kuvan hän paikasta tai ihmisestä lukijalle välittää. Mattilan mukaan yleisenä valintakriteerinä voidaan pitää havaintojen ainutkertaisuutta (2006, 19). Blåfield on todennäköisesti päättänyt reportaasissaan kuvata hetkeä ennen bändin astumista Ilosaarirockin lavalle, sillä hetkeen liittyy monia merkityksiä, ja se tapahtuu nyt viimeistä kertaa.

Havaintojen valinnan lisäksi toimittajan ääni kuuluu siinä, millä tavalla hän havainnoista kertoo, mitä sanoja hän käyttää ja miten yksityiskohtaisesti hän havaintoa tarkastelee. Havainnointi ei ole pelkästään kuvailua, vaan toimittaja voi havainnoista kertoessaan kertoa epäsuorasti esimerkiksi haastateltavan levottomuudesta tai innostuneisuudesta. Toisinaan havaintoa seuraa toimittajan tekemä tulkinta tai kommentti kyseisestä asiasta. Kommentteja tarkastelen tässä luvussa myöhemmin.

Tutkimusaineisto sisälsi erilaisia havaintoja ennako-oletuksieni mukaisesti paljon. Suurin osa havainnoista käsitteli miljöötä sekä jutussa esiintyviä henkilöitä. Havaintoja tehtiin myös tilanteista ja hetkistä. Havaintojen taustalla lienee tekstin elävöittäminen ja tarinan maalaaminen lukijan mieleen. Toisaalta havainnot kertovat läsnäolosta ja rakentavat tekstistä välittyvää tunnelmaa.

Koska havainnot perustuvat toimittajan kokemuksiin, ei niitä voida pitää muuttumattomina totuuksina. Havaintojen kautta lukijan on kuitenkin mahdollista ymmärtää jutussa esiintyviä asioita, ilmiöitä ja ihmisiä. Havainnot ja niiden kautta välittyvä läsnäolo mahdollistavat lukijan osallistumisen juttuun. Tarkoituksena on tuoda jutussa esiintyvät ihmiset, tapahtumat ja paikat lukijaa lähelle.

4.3 Ajan tiivistys

Reportaasia lukiessaan lukija odottaa tekstiltä useimmiten tiedon lisäksi tarinaa, tunteita ja elämyksiä. Tarinallisuuden kannalta ei ole merkityksetöntä, missä järjestyksessä asiat kerrotaan. Pitkissä reportaasiteksteissä hypitäänkin usein nykyisyyden ja menneen välillä, tiivistetään aikaa.

Kuten jo aikaisemmin tutkielmassa totesin, ajan tiivistyksellä tarkoitan tässä tapauksessa menneen ajan tiivistämistä. Ajan tiivistäminen mahdollistaa journalistisessa tekstissä niin sanotut ta-kaumat, hyppyt menneen ja nykyisen välillä. Ajallinen yhteenveto on tyyppillistä varsinkin kun tiivistetään henkilön historia sopiviin palasiin (Roukala 2012, 25).

*P oli ysiluokalla 15 vuotta sitten. Koulu ei kiinnostanut pätkääkään. ”Ei mikään lukeminen.”
Koulun vihdoin päätyttyä P ei ollenkaan tiennyt, mitä haluaisi. Vähän aikaa hän opiskeli tekstiiliar-
tesaaniksi, mutta se keskeytyi, kun hän ryhtyi odottamaan ensimmäistä tyttärtään (I. Malmberg).*

Ajan tiivistämistä voidaan kuitenkin käyttää myös muunlaisissa tilanteissa, esimerkiksi tiivistämään jonkin tapahtuman aikaa.

*On itse asiassa pieni ihme, että PMMP on pysynyt koossa näinkin pitkään. - - Alkuvuosina jänni-
tettiin, valitsevatko kitaristi Virta ja basisti Vehmanen PMMP:n vai miesten ajasta kilpailleen Jere
& The Universe -bändin. Myös levyjen Kovermat kädet ja Läskiäidin tyttäret aikaan oli vaiheita,
jolloin joku oli lähdössä. Viimeiset kolme levyä on tehty kuin tehtäisiin viimeistä (Blåfield).*

Toimittaja ei voi juttua kirjoittaessaan kerrata koko jutussa esiintyvän henkilön, ilmiön tai paikan historiaa, vaan hänen on valittava ainoastaan jutun aiheen ja ymmärrettävyyden kannalta tär-

keimmät asiat ja kirjoittaa ne lukijalle näkyviksi. Tässäkin tapauksessa toimittaja käyttää ääntään ensimmäisen kerran valintoja tehdessään.

Kuten fiktiossa, myös journalistisessa tekstissä tulkintojen esittäminen tulevaisuudesta on mahdollista, mutta vain arvioina ja ennusteina (Lassila-Merisalo 2009, 39). Tämä on kuitenkin selvästi vähemmän käytetty keino menneen tiivistämiseen verrattuna.

Reportaasille tyypillinen aikamuoto on preesens. Mennyttä aikaa tiivistettäessä kerronta muuttuu tavallisesti imperfektimuotoon ja palaa tämän jälkeen takaisin preesensiin.

*En voi nukkua oikeassa kodissani, koska naimaton muslimi ei voi elää avosuhteessa.
Kävimme tyttöystäväni kanssa eilen paikallisessa meksikolaisessa. Tunnelma oli kuin viimeisellä ehtoollisella, mutta ruuaksi oli burritoja.
Jos aion ymmärtää islamia, minun pitää yrittää elää kuin muslimi – uhrata vapauteni noudattaakseni ikaikaisia sääntöjä (L. Malmberg).*

Ajan tiivistäminen liittyy läheisesti tekstin narratiivisuuteen. Reportaasissa eletään tyypillisesti tätä hetkeä, mutta sukeltaan välillä menneeseen. Pitkissä reportaaseissa hyppyjä menneisyyteen tehdään yleensä useita kertoja, ja näissä takaumissa voidaan käsitellä yhden sijaan usean henkilön tai ilmiön historiaa. Narratiivisuuden tarkastelussa yksi tärkeimmistä teemoista on tekstin vaikuttavuuden ja narratiivisuuden yhteyksien erottaminen. Niitä käsitellään usein puhumalla tarinasta ja juonesta: tarina on tapahtumien kronologinen järjestys, juoni järjestys, jossa tapahtumat paljastetaan lukijalle (Kantola 1998, 124).

Mennyttä aikaa tiivistäessään toimittaja perustaa kirjoittamansa yleensä toisen käden tietoon, jonka on hankkinut taustatutkimuksen ja haastattelujen avulla. Olisi mahdotonta ajatella toimittajan olleen mukana kaikissa kirjoittamissaan tapahtumissa tai seuraamassa kirjoittamiensa ihmisten elämänvaiheita. Tällöin toimittaja toimii ikään kuin ulkopuolisena tarinankertojana ja välittää lukijalle tietoa ja tunteita menneestä sopivaksi katsomallaan tavalla. Toimittajan oma ääni kuuluu jälleen siinä, millä tavalla ja kuinka tarkasti hän menneestä kertoo. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, millainen kuva lukijalle jutussa esiintyvistä henkilöstä, paikasta tai ilmiöstä jää. Toisaalta toimittaja käyttää ääntään kronologiaa rikkoessaan, jolloin hän rakentaa tekstiään persoonallisella tavalla. Kuten havaintojen kohdalla, myös ajan tiivistyksessä toimittajan ääni välittyy tekstistä usein epäsuorasti.

Loppujen lopuksi ajan tiivistämisessä on kyse olennaisen kertomisesta ja epäolennaisen kohtien pois jättämisestä. Ilman ”tiivistysmahdollisuutta” hyppyt menneen ja nykyisyyden välillä eivät onnistuisi. Kronologian rikkominen on tärkeää tarinan ymmärrettävyyden ja eheyden kannalta: hyppyt kuljettavat tarinaa milloin eteen, milloin taaksepäin, kuten kohtaukset elokuvissa. Reportaaseissa ajan tiivistys korostuu entisestään, sillä jutut ovat usein pitkiä ja syvällisiä, eivätkä ne välttämättä aukeaisi lukijalle ilman menneen hahmottamista. Samalla lukijalle annetaan mahdollisuus kulkea tarinan mukana, mahdollisuus läsnäoloon.

4.4 Aukot tekstissä

Toimittajan ääni kuuluu tekstissä, ei pelkästään kirjoitetussa, vaan yhtä lailla kirjoittamattomassa. Asioiden kertomatta jättäminen eli aukkojen jättäminen valmiiseen tekstiin ei ole reportaaseissa poikkeuksellista. Aukoilla tarkoitan tässä asioita, joita ei tekstissä suoraan kerrota, mutta jotka ovat lukijan pääteltävissä.

Se, mitä jätetään kertomatta, perustuu yleensä toimittajan tekemiin tietoisiiin valintoihin. Tekstiaukoilla täytyy aina olla tarkoitus: toimittaja ei voi vain päättää jättää jotain sanomatta, vaan siihen on oltava jokin erityinen syy. Tyypillisesti aukkoja jätetään silloin, kun puuttuva palasen voi jollain tavalla päätellä.

*”Se oli ensimmäinen valinta, että piti valita bändi tai se suhde”, Luoti sanoo.
Valinta oli selvä (Blåfield).*

Vaikkei lukija olisi aikaisemmin kuullutkaan PMMP-nimisestä yhtyeestä, on hänelle tässä kohtaa tekstiä jo selvää, että bändi on pitänyt yhtä kymmenen vuoden ajan. Ei siis jää epäselväksi, kumman Luoti yhtyeen alkuaikoina lopulta valitsi, bändin vai suhteen, eikä toimittajan tarvitse näin ollen erikseen alleviivata, että Luoti valitsi bändin.

Voi kuvitella, mitkä mahdollisuudet sosiaalinen media, eritoten YouTube, antaa kiusantekijöille (l. Malmberg).

Tässä toimittaja olettaa lukijoiden tietävän, mitä sosiaalisella mediallyä tarkoitetaan, ja tuntevan videopalvelu YouTube. Tietojen kautta lukija voi itse kuvitella, millaista vahinkoa kaiken kansan silmissä ilman lupaa julkaistut ilkeämieliset tai nolot videot, kuvat ja tekstipäivitykset voivat saada aikaan.

Aukkojen jättäminen tekstiin perustuu siis lukijan kyvykkyyteen päätellä sanomatta jääneet asia tekstistä ilman, että niitä tarvitsee erikseen kirjoittaa näkyviksi. Kontekstista ja oletetusta lukijakunnasta riippuen lukijalta voidaan odottaa eri asioita, mikä vaikuttaa puolestaan asioiden esittämiseen ja edelleen kysymykseen siitä, voidaanko jotain jättää sanomatta. On aivan eri asia jättää asioita rivien väleistä luettaviksi Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ja nuortenlehti Demi:ssä. Avainkysymys kertomatta jättämisen osalta nähdäkseni on, voidaanko olettaa, että lukija ymmärtää lukemansa, vaikka hänelle ei kaikkea suoraan kerrota?

Ehkä näkyvin tapa jättää jokin asia kertomatta on esittää tekstissä kysymys ja jättää vastaus roikkumaan aukkona ilmaan, kuten Lari Malmberg on reportaasissaan tehnyt:

Koraanissa toistuva lähimmäisen rakastamisen viesti on omituisen tuttu. - - Samaa lupausa Jumala toistaa Koraanissakin. Onko se sattumaa?

Mikä on siis totuus islamista?

Näin toimittaja niin sanotusti heittää pallon suoraan lukijalle ja suorastaan kehottaa tätä miettimään asiaa itsekseen. Malmbergin tekstissään esittämät kysymykset sekä niitä edeltävä poiminta Ilkka Malmbergin jutusta voidaan puhuttelevuutensa vuoksi luokitella myös itsetietoisiksi kommentteiksi, joihin palaan tässä luvussa myöhemmin. Tässä vaiheessa voidaan kuitenkin todeta toimittajan äänen kuuluvan joissain virkkeissä useammalla kuin yhdellä tavalla.

Aukkoihin nojaava, asian epäsuora esittäminen on joissain tapauksissa kerronnallisesti paljon kiinnostavampaa kuin suorien syy-seuraussuhteiden vetäminen. Varsinaista asiaa ei sanota suoraan, vaan aukkojen jättäminen toimii ikään kuin kerronnallisena tehokeinona, jossa itse asia kierretään.

Muut eivät jaksaisi pohtia tulevia juuri nyt. Lahdessa on baareja, ja kello on jo puoli kaksi (Bläfield).

Toisin sanoen muut haluaisivat lähteä baariin.

Palestiinalaisen lääkäri-isän ja suomalaisen lääkäriäidin tytär sanoo olevansa ”kuusamonpalestiinalainen”.

Siellä hän kasvoi, keskellä Koillismaata. Niillä leveyspiireillä ei vielä 1990-luvulla ollut montaa allahu akbaria lausuttu (L. Malmberg).

Kiertäen todetaan, että 1990-luvulla Kuusamossa ei juuri ollut muslimeja.

Sen lisäksi, että tekstiaukkoja käytetään lukijan ajatusten aktivoimiseen ja vältetään sanomasta ilmeistä, voidaan aukkoja jättämällä tiivistää monimutkainen asia yhteen lauseeseen. Blåfield päättää reportaasinsa näin:

Tässä kaikessa oli kysymys jostain hyvin tärkeästä.

”Jollain hyvin tärkeällä” hän viitanee bändin viimeiseen keikkaan Ilosaarirockissa, josta, kuten tekstissä aikaisemmin kerrottiin, yhtyeen suosio aikoinaan alkoi. Viimeisen keikan myötä ympyrä yhtyeen uran ympärillä ikään kuin sulkeutuu.

Kuten on jo todettu, kertomatta jättämisen taustalta löytyy erilaisia syitä. Journalistisessa tekstissä kertomatta jättämisellä ei pyritä koskaan rajoittaman tiedonvälitystä. Päinvastoin, aukkojen jättäminen tai asiasta vaikeneminen saattavat kertoa asiasta jopa enemmän kuin jos sitä yrittäisi tekstissä yksityiskohtaisesti avata (ks. vastaamattomat kysymykset).

Täysin aukotonta tekstiä ei liene edes mahdollista kirjoittaa saati lukea. Reportaaseihin jätettyjä aukkoja tarkastelemalla, voidaan mielestäni todeta, että toimittajan ääni kuuluu kirjoittamattomassa suuremmin ja voimakkaammin kuin havainnoissa ja ajan tiivistyksessä. Toimittaja voi aukkoja jättämällä ilmentää asenteitaan ja ajatuksiaan, vihjata tai jättää jonkin kysymyksen kokonaan auki lukijan itsensä pääteltäväksi. Varsinaisten aukkojen ohella toimittaja voi välittää lukijalle kirjoittamatonta tietoa ja mielikuvia erilaisia sävy- ja tyylikeinoja käyttäen. Asioiden jättäminen lukijan päättelyn tai harkinnan varaan kertoo myös vuorovaikutuksesta tekstin ja lukijan välillä. Toimittaja ikään kuin haastaa lukijan ajattelemaan tai ottamaan kantaa johonkin asiaan.

4.5 Kommentit

Reportaasit sisältävät tyypillisesti toimittajan omia kommentteja. Kommentointi on joko implisiittistä, eli johonkin sisältyvää tai siitä pääteltävissä olevaa, tai eksplisiittistä, suoraa kerrontaa. Eksplisiittinen kommentointi sisältää tulkinnan, arvioinnin, yleistämisen ja itsestään tietoisesta kerronnan. Toimittaja voi kommentoida joko tarinaa tai kerrontaa, jolloin puhutaan itsetietoisesta kerronnasta (Lassila-Merisalo 2009, 41). Kommentoidessaan toimittaja puhuu omalla suullaan. Näin ollen kommentit ilmentävät toimittajan ääntä kaikkein suorimmin ja voimakkaimmin.

Toimittaja käyttää kommentteja ilmaistakseen ajatuksiaan ja mielipiteitään, näyttääkseen tunteitaan, analysoidakseen tai arvioidakseen jotain asiaa. Toimittaja on vaikuttaja ja tiedon muodostaja. Näin ollen hänen on saamiensa ja etsimiensä tietojen pohjalta kyettävä myös omaehtoiseen asioiden analysointiin ja johtopäätösten tekoon sekä edelleen erilaisten vaihtoehtojen tarjoamiseen (Huovila 2004, 14). Kommenttien tarkoituksena onkin näyttää, että toimittaja on perehtynyt kirjoittamaansa aiheeseen ja syventää juttua. Lukija odottaa toimittajan perustelevan kommenttinsa: toimittaja ei voi vain laukoa kommentteja ja jättää asiaa sikseen.

Komentoidessaan toimittajan tehtävä ei ole esitellä yhtä vaihtoehtoa ehdottomana totuutena. Tarkoituksena on, että lukija voi toimittajan kommentteja lukiessaan miettiä, mitä mieltä hän itse on asiasta ja allekirjoittaako toimittajan esittämät ajatukset.

Henna Makkonen-Craig jakaa kommenttilauseet kolmeen kategoriaan: kiittauslauseisiin, pohjustuslauseisiin ja vuoronsiirtolauseisiin (Makkonen-Craig 2005, 86). Kategoriat osoittavat, missä kohtaa tekstiä kommentointi tapahtuu ja kuinka se vaikuttaa tekstin jatkoon. Kommentointi nähdään tässä tapauksessa tekstiä rytmittävänä asiana.

4.5.1 Arvostelu

Puhekielessä arvostelu ja arvio taipuvat hieman eri tavalla, mutta käytän niitä tässä yhteydessä synonyymeinä. Kuten päätellä saattaa, arvostelun sisältävä kommenttilauseessa toimittaja arvioi tekstissä käsittelemäänsä aihetta, tilannetta tai henkilöä. Kun toimittaja esittää tekstissä arvostelun tai arvioin, hän näyttäisi usein viittaavan jutussa aikaisemmin esillä olleeseen tai arviota seuraavaan asiaan.

Jumalan retoriikka on aika vasemmistolaista, arvioi Lari Malmberg tekstissään. Jumalalla hän viittaa muslimien jumalaan, Allahiin. Toteamuksen jälkeen selviää, että Malmberg on lukenut Koraania ja perustaa arvionsa lukemaansa: *Jumala hyökkää Koraanissa toistuvasti rikkaiden ahneutta ja hyväosaisten omaneduntavoittelua vastaan.*

Ville Blåfield puolestaan esittää oman arvionsa PMMP:n musiikillisesta kehityksestä sen kymmenvuotisen elinkaaren aikana kirjoittaessaan seuraavasti:

2000-luvun alkupuolella PMMP edusti jonkinlaista tyttöenergiaa. Se kului nopeasti loppuun, ja bändi kasvoi seuraavalle tasolle: aidoksi, aikuiseksi feminismiksi.

Miehiä joukossa on vain yksi, mutta yliopistomaailmassa se ei ole nykyisin epätavallista, arvioi puolestaan Ilkka Malmberg reportaasissaan.

Arviot, kuten kaikenlaiset kommentit, ovat kokonaan toimittajan omia. Arvioiden on tarkoitus esitellä toimittajan näkemys jostakin asiasta yhtenä vaihtoehtona, ei kyseenalaistamisen ulottumattomissa leijailevana totuutena. Lukija voi näin ollen peilata omia näkemyksiään toimittajan arvioon

4.5.2 Tulkinta

Kuten jo aikaisemmin todettiin, toimittaja on sekä tiedon välittäjä että tulkitsejä. Tulkintoja esittäessään toimittaja voi osoittaa omaa asiantuntijuuttaan, näyttää, että on perehtynyt aiheeseen riittävästi hyvin voidakseen tulkita sitä. Tulkinnan kohteena voivat olla niin ihmiset kuin asiat. Tulkinta perustuu jälleen toimittajan subjektiiviseen näkemykseen.

Tulkinnat vaativat kuitenkin taakseen perusteluja. Toisinaan tulkinnat näyttäytyvät enemmänkin johtopäätöksinä, jolloin tulkinta nojaa faktapohjaan. Joskus taas tulkinta on enemmänkin toimittajan ajatuksen virtaa.

Minun ei siis tarvitsisi tuntea huonoa omaatuntoa muslimien Jumalan palvomisesta, tulkitsee Lari Malmberg tekstissään, kun hänen muslimiopettajansa on selittänyt, että muslimeilla ja kristityillä on oikeastaan sama Jumala. Ilkka Malmberg puolestaan tulkitsee reportaasissaan tilannetta kommentoimalla ykskantaan: vaikuttaa huolestuttavalta.

Jos Sjöroos on bändin sävel ja Vesala sanat, on lavalla ehtymättömästi kieriskelevä Luoti sen energia (Blåfield).

Edellä mainittu on Blåfieldin tekstissään esittämä tulkinta PMMP:n kymmenvuotisen uran musiikillisesta kehityksestä. Toisaalta kommenttia voitaisiin pitää myös toimittajan arviona. Tästä voidaan päätellä, että osa kommenttilauseista sopii tulkinnasta riippuen useampaan kuin yhteen alakategoriaan.

4.5.3 Yleistys

Yleistystä voidaan mielestäni pitää myös tietynlaisena tulkintana. Se eroaa kuitenkin tulkinnasta siinä, ettei se rajoitu pelkästään yksittäisen tapahtuman tai tilanteen tarkasteluun vaan ottaa

huomioon koko tapahtumien kirjon. Yleistys on tulkintaa laajempi, toimittajan tekemä ”suuren luokan” johtopäätös.

Yleistykset perustuvat yleensä toimittajan omiin kokemuksiin, tulkintoihin tai faktatietoon. Myös yleistysten tekeminen vaatii toimittajalta perusteluja.

Illan kulku on aina sama. Se tapahtuu varoittamatta: yhtäkkiä muut ovat kännissä (L. Malmberg).

Suomessa suosio rakennetaan näin, maata kiertämällä ja ahkerasti keikkailemalla (Blåfield).

Yleistyksiä voi vetää erilaisten asioiden yhteyksistä, olipa kyseessä sitten henkilö, tilanne tai muu tekstissä esiintyvä asia. Yleistysten kautta toimittaja pyrkii tarjoamaan lukijalle vaihtoehtoisia ajatusmalleja ja osoittamaan asioiden välisiä yhteyksiä.

Neljätoista ysiluokkaa piirtää nyky-Suomesta näköisen kuvan. Yläasteen jälkeen maailmat etään-tyvät, mutta yhdeksännellä luokalla ollaan vielä sattumanvarainen otos. Sen jälkeen ei enää. Kaikki alkavat elää omanlaistaan Suomea ja luulevat muidenkin elävän samalla tavoin (I. Malmberg).

4.5.4 Itsestään tietoinen kerronta

Niin hassulta kuin se kirjoitettuna kuulostaakin, itsestään tietoinen kerronta kertoo kerronnasta. Se paljastaa, että kyseessä on järjestetty tilanne, haastattelu, sovittu juttu, joka voi keskeytyä (Lassila-Merisalo 2009, 41).

Otimme yhteyttä Tampereen yliopistoon ja keräsimme tammikuussa ryhmän journalistiikan opiskelijoita, jotka ryhtyivät ottamaan selvä, tuliko heidän omilta ysiluokiltaan näitä kadonneita ja mitä heille nyt kuuluu? (I. Malmberg).

Koska vieläkään ei kuulunut vastausta, päätimme lähteä koputtamaan ovelle (em.).

Imaami Anas Hajjar vastaa sähköpostiin nopeasti. Hän antaa idealle hyväksyntänsä (L. Malmberg).

Edellä mainitut esimerkit kertovat lukijalle, millä tavoin toimittaja on juttuaan tehnyt: ottanut yhteyttä, mennyt paikan päälle, lähettänyt sähköpostia. Lukijalle avataan, kuinka toimittaja on kuljettanut tarinaansa johdonmukaisesti eteenpäin.

Itsestään tietoista kerrontaa kuvastavat myös lauseet, joissa kuuluu toimittajan niin sanottu sisäinen puhe. Toimittaja ikään kuin ajattelee ääneen, mikä tuntuu siltä kuin hän puhuttelisi jotakuta, ehkä lukijaa.

Jaahas, Mekka näyttää olevan toimiston ulko-oven suunnassa (L. Malmberg).

Jos sitä vähän vielä ummistaisi silmiään (em.).

Tekin täällä! Miten meni Tampereella? Kiitos viimeisestä! (Blåfield).

Tämäpä on hankalaa (I. Malmberg).

Lyhimmillään itsestään tietoinen kerronta tai kommentti voidaan kiteyttää yhteen sanaan, kuten Ilkka Malmberg reportaasissaan tekee. *Jaaha*.

5 ÄÄNI ON LÄSNÄ JA VAIKUTTAA

Yksiselitteistä vastausta kysymykseen, kuinka toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin, ei tutkimukseni perusteella löydy. Keinoja toimittajan oman äänen ilmentämiseen sen sijaan näyttäisi löytyvän monia. Toimittajan ääni kuuluu tekstistä ainakin havainnoissa, ajan tiivistämisessä, rivien väleissä sekä kommenteissa. Ääni voi olla kommenttien tavoin selkeästi näkyvissä tai näkymättömissä, kuten aikaa tiivistettäessä. Tutkimusaineiston ja lähdemateriaalin perusteella voidaan todeta toimittajien pääsääntöisesti välttävän minä-muotoista kerrontaa. Kerrontatapaa voidaan kuitenkin perustellusti käyttää esimerkiksi tilanteissa, joissa toimittaja on jutun kokija tai harvakseltaan käytettynä tehokeinona. Vaikka kerronta ei olisikaan minä-muotoista, mielletään toimittaja journalistisissa teksteissä kuitenkin jutun kertojaksi (ks. luku 2).

Kun toimittaja reportaasissa havainnoi tai tiivistää aikaa, tiedämme taustalla kuuluvan äänen olevan toimittajan oma. Ääni tuntuu kuitenkin piiloutuvan usein joko passiivin tai muuten tunnistautumattoman ”kaikkietävän” kertojan taakse. Kirjoittamattoman eli tekstiaukkojen jättäminen ja kaikenlainen kommentointi sen sijaan ilmentävät toimittajan ääntä näkyvimmillään. Etenkin kommentoidessaan toimittaja-kertoja puhuu näkyvästi ja kovaa omalla suullaan.

Tärkeä rooli toimittajan äänen ilmenemisessä reportaasitekstissä on myös kerrontatavalla, josta käytän tutkimuksessani termiä *kertojan valinta*. Vahvimmillaan toimittajan ääni kuuluu tekstistä minä-kertojaa käytettäessä, etenkin, jos toimittaja on itse jutun keskiössä. Heikoimmin toimittajan ääntä ilmentää kerronta ulkopuolisen tarkkailijan tai ”kaikkietävän” kertojan näkökulmasta. Kertojan valinnan ei tarvitse kuitenkaan olla joko-tai –tilanne: välillä voidaan puhua minusta tai meistä ja palata takaisin tarkkailijan rooliin.

Reportaasin kerrontaratkaisuun ja sitä kautta äänen kuuluvuustapaan näyttäisivät vaikuttavan niin jutun aihe kuin toteutusidea. Tutkimuksen tehtyäni uskaltaisin väittää, että kirjoittaessaan itseään reportaasiin, käyttipä ilmaisutapana mitä tahansa edellä mainituista, toimittajan tavoitteet ovat suurin piirtein samat: tiedon ja tunteiden välittäminen, tarinan kuljettaminen ja sen tuominen lähelle lukijaa, läsnäolon illuusion luominen, samastuminen ja vuorovaikutteisuus tekstin ja lukijan välillä. Ääni kertoo läsnäolosta ja auttaa ymmärtämään, syventää tekstiä ja luo tarttumapintaa juttuun.

Tutkimuksen kannalta pidän tärkeänä sitä havaintoa, että toimittajan ääni on todella olemassa ja jäljitettävissä tekstistä, se ei ole vain absurdi käsite. Minut yllätti huomio siitä, kuinka monessa kohtaa ääni lopulta reportaasissa näkyy aina aihevalinnasta jutun kommentointiin. Osa tekstiin siirretystä äänestä on hyvin hienovaraista. Toisaalta toimittaja voi halutessaan tehdä itseään tietoisesti näkyvämmäksi, esimerkiksi käyttämällä tekstissä toisinaan yksikön tai monikon ensimmäistä persoonaa.

5.1 Ääni välittää tietoa ja tunteita

Tutkimuksesta voidaan päätellä, että toimittajan äänellä on reportaasitekstissä ilmetessään yleensä jokin merkitys: se ei ilmesty tyhjästä vailla päämäärää. Havainnot tuovat tekstiin uskottavuutta ja eloa, kommentit ja oma pohdinta puolestaan syvyyttä ja vaihtoehtoisia näkemyksiä. Ajan tiivistämisellä ja siitä kumpuavalla narratiivisuudella pyritään tempaamaan lukija mukaan tarinaan ja pitämään tämän mielenkiinto yllä jutun loppumetreille saakka. Kertojan valinnan kautta synnytetään puolestaan kontakti lukijaan. Tämän lisäksi toimittaja voi kertojan välityksellä osoittaa jossain määrin oman suhteensa juttuun ottamalla etäisyyttä tai tulemalla lähemmäs reportaasinsa aihetta. Tekstiaukot sen sijaan kertovat asioista, joita tekstissä ei välttämättä muuten mainita, ja antavat lukijan itse päätellä, mitä aukkoilla tarkoitetaan. Aukkoja jättämällä koetetaan usein saada lukija ajattelemaan. Edellä mainitut äänen ilmenemismuodot luovat yhdessä reportaasille tyypillisen läsnäolon illuusion.

Tapoja kirjoittaa itsensä reportaasiin on monia, ja tutkimusaineiston pohjalta voidaan päätellä toimittajien käyttävän jutuissaan useita menetelmiä samanaikaisesti. Vaikka äänen käyttö on usein tarkkaan harkittua, uskoisin sen kuultavan tekstistä toisinaan myös tahattomasti, sillä jokaisella toimittajalla lienee omat mieltymyksensä tiettyihin sanoihin, rakenteisiin tai asioiden esille tuomiseen, joiden käyttöä he tuskin pysähtyvät joka kerta ajattelemaan. Toimittajan äänen voidaan ajatella ilmenevän myös kielessä esimerkiksi yksittäisinä, persoonallisina sanavalintoina tai kaunokirjallisina piirteinä, kuten epätäydellisinä lauseina. Tutkimusaineistoni kolmesta reportaasista epätäydellisiä lauseita käytti etenkin Ilkka Malmberg:

Jokaisen luokalla ainakin yksi.

Ainakin joskus.

Sijaisuuksia, pätkiä.

Lastenkotiin.

Toimittajan ääntä ja asenteita ilmentävät reportaasiteksteissä myös erilaiset vastakkainasettelut ja vertaukset, joita muun muassa Ville Blåfield käyttää kirjoittaessaan PMMP:n musiikista.

- - esimerkiksi 1990-luvun Ultra Bra symboloi sukupolvelleen ominaista levottomuutta ja myös uutta yhteiskunnallisuutta.

2000-luvun alkuvuosien PMMP edusti jonkinlaista tyttöenergiaa.

*PMMP kertoo kiertue-elämästä kappaleessaan Matkalaulu: - - Omat kiertuekappaleensa ovat tehneet hyvin monet bändit. Niissä on aina jotain yhteistä. Ultra Bra lauloi Hei kuule Suomi, **Sammy Babitzin** Daa-da daa-da.*

Tiedostin tutkimusta tehdessäni toimittajan äänen kuuluvan jossain määrin myös vertauksissa ja vastakkainasettelussa sekä kielellisissä piirteissä, mutta en lähtenyt luokittelemaan niitä erikseen. Vastakkainasettelut ja vertaukset voidaan mielestäni tulkita jonkinasteiseksi kommentoinniksi, tulkinnoksi ja arvioiksi. Sanavalinnat ja kaunokirjalliset piirteet puolestaan liittyvät enemmänkin kieleen ja kerrontaan, jotka ovat osa kaikkia journalistisia tekstejä, eivät pelkästään reportaasia. Nämäkin äänen ilmenemismuodot on joka tapauksessa hyvä tiedostaa.

Toimittajan äänellä on merkitystä niin tiedon siirrossa kuin tunteen välityksessä. Reportaasiteksteissä elämyksellisyys ja tunne korostuvat, mikä antaa toimittajalle tilaa ilmaista itseään ja ääntään. Toimittaja ei ole reportaasissa näkymätön vaan ajatteleva tarinankertoja, jonka tehtävä on yhtäaikaaisesti pitäytyä faktoissa ja pitää aistit avoimena.

Toimittajan äänestä puhuttaessa nousee ilmoille kysymys tiedonvälityksen oikeellisuudesta. Jokaisen toimittajan ääni on subjektiivinen, eikä esimerkiksi toimittajan reportaasissa tekemää kommenttia voida pitää yhtenä totuutena vaan vaihtoehtona. Journalismin kulmakiviä ovat aina olleet, ja ovat edelleen, objektiivisuus ja riippumattomuus. Tosiasia on, että puhtaasti objektiivinen tiedonvälitys on ihanne, jota ei voida koskaan saavuttaa mutta johon tulee siitä huolimatta pyrkiä. Kuinka sitten tulisi suhtautua tiedonvälitykseen, joka on lähtökohtaisesti subjektiivista journalistiikkaa?

Itse en näe ongelmaa journalismin peruseriaatteiden ja subjektiivisen tiedonvälityksen välillä, päinvastoin. Se, että lukijalle tehdään selväksi, kuka jutussa milloinkin puhuu, on mielestäni pelkästään rehellistä. Miksi toimittajan pitäisi yrittää häivyttää itsensä ja läsnäolonsa jutusta, kun ka-

toaminen on kuitenkin mahdotonta? Tällä viittaa nimenomaan juttuihin, joissa subjektiivisuus on jo valmiiksi korostetussa roolissa eli kolumneihin, kinaloihin, kritiikkeihin ja reportaaseihin. Uutiset ovat asia erikseen: niissä toimittajan kädenjäljen ei kuulukaan näkyä. Subjektiivisuus journalismissa ei ole mielestäni ongelma niin kauan kuin se tiedostetaan sekä toimittajien että lukijoiden tahoilta. Ongelmia syntyy vasta, kun toimittaja sekoittaa tekstissä oman pohdintansa muiden sanomisiin tai faktatietoihin.

Toimittajan ääntä reportaasiteksteistä jäljittäessäni koin subjektiivisuuden huokuvan selkeimmin minä-muotoon kirjoitetusta tekstistä. Eri lähteitä läpikäydessäni törmäsin kuitenkin useaan otteeseen siihen käsitykseen, ettei yksikön ensimmäisen persoonan käyttö ole suositeltavaa reportaasikirjoittamisessa.

Toimittajan läsnäoloa sanomalehtiteksteissä tutkinut Henna Makkonen-Craig tekee väitöskirjassaan mielenkiintoisen havainnon: toimittajat haluavat juttuihinsa persoonaa ja henkilökohtaista näkökulmaa mutta ilman minä-muotoa. Läsnäolon illuusio on luotava muita keinoja käyttämällä. Korostunut oman egon esille tuonti mielletään Makkonen-Craigin tekemien toimittajahaastattelujen mukaan lähinnä opiskelija – ja vaihtoheitojournalismin piirteeksi (2005, 221). Myös Anu Nousiainen kertoo varovansa yksikön ensimmäisen persoonan käyttämistä jutuissaan. *On totta, että ammattijournalisti varoo minä-muotoa*, hän kirjoittaa, mutta toteaa samassa virkkeessä subjektiivisuuden kuuluvan kuitenkin reportaasikirjoittamiseen (1998, 131). Siitä huolimatta minä-muotoon kirjoitettuja reportaasitekstejä näkee harvoin. Miksi?

Kuten Nousiainen toteaa, minä-muodon käyttöä ei toimittajapiireissä pidetä ammattimaisena. Sen pelätään korostavan toimittajan roolia ja nostavan tämän tarpeettomasti jonkinlaiselle jalustalle, minkä ajatellaan ärsyttävän lukijoita. Minä-muotoa näytetään käytettävän vain siinä tapauksessa, kun se on ehdottomasti selkein tapa viitata itseän tai omaan toimintaan. Kerronta yksikön ensimmäisessä persoonassa on kuitenkin perusteltua silloin, kun jutun juoni on sellainen, että toimittaja asettaa siinä itsensä alttiiksi (Makkonen-Craig 2005, 222), kuten Lari Malmberg omassa jutussaan tekee.

Kuitenkin epäilen, kuten Lassila-Merisalonen haastatteleva Anu Nousiainen (2009, 189), että epä määräiset lehden nimen taakse piiloutuvat ja uutismaiseen kertojan häivyttämiseen tähtäävät ilmaisut, kuten HS seurasi tai Taloussanomien selvitti, ärsyttävät ainakin osaa lukijoista enemmän kuin yksinkertainen ilmaisu toimittajamme X tutki.

5.2 Vuorovaikutuksen väline

Tutkimuksessa nousi monin tavoin esille toimittajan suhde lukijaan. Rohkenisin väittää, että kaikki journalistiset tekstit kirjoitetaan aina siitä lähtökohdasta, että tekstillä on lukija. Kuviteltu yleisö kulkee toimittajan mukana jutun ideoinnista aina varsinaiseen kirjoitusprosessiin saakka. Konseptista ja jutun julkaisualustasta riippuen yleisön voidaan olettaa olevan tietynlaista ja heiltä voidaan odottaa tiettyjä asioita. Todennäköisesti tärkein asia lukijoiden huomioon ottamisessa on tehdä jutusta ymmärrettävä. Lukijan ei yleensä voida olettaa tietävän aiheesta yhtä paljon kuin aiheeseen perehtyneen toimittajan, mutta lukijaa ei tule myöskään aliarvioida. Olipa konsepti tai kuviteltu lukija millainen hyvänsä, ei journalistin työ ole koskaan pelkkää monologimaista yksinpuhe-
lua, etenkin mitä tulee reportaasiteksteihin.

Etsiessäni vastausta tutkimukseni avainkysymykseen, miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin, huomasin toimittajien käyttävän ääntään, paitsi omien ajatustensa ja asenteidensa julkittomiseen, myös vuorovaikutuksen välineenä suhteessa lukijaan. Puheenomaisen vaikutelman luominen on tarinanomaisille reportaasiteksteille tyypillistä, sillä lukijan halutaan samastuvan jutussa esiintyviin henkilöihin, toisinaan myös toimittajaan itseensä. Toimittaja voi kokea asioita lukijan puolesta tai yhdessä hänen kanssaan.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta toimittajan käyttävän reportaasitekstissä ainakin muutamia eri tapoja puheenomaisen vaikutelman luomiseen. Yksi tapa on esittää tekstissä kysymys, ehdotus tai ajatus suoraan lukijalle tai niin sanotulle määrittelemättömälle henkilölle. Tällaiset puhuttelut ovat osa toimittajan itsestään tietoista kerrontaa, jota käsittelemme aikaisemmin luvussa neljä. Lisäksi toimittaja voi esimerkiksi antaa vastauksen tai kuitata aikaisemmin kirjoittamansa.

Tekstin puhuttelevuutta lisäävät myös erilaiset pikkusanat, kuten *nyt, jahas, no, niin, siis, tämä, itse asiassa, toki, ja, ainakin, mutta, ai niin*. Näitä löysin tutkimusaineistosta runsaasti. Puhutte-
luun viittaavat myös huudahdukset, joita käyttivät teksteissään Lari Malmberg sekä Ville Blåfield:

*Ja nyt: huomaan osaavani rukoukset ulkoa!
Tätä on harjoiteltu! (L. Malmberg)*

Tekin täällä! - - Kiitos viimeisestä! (Blåfield).

Puheenomaista vaikutelmaa luotiin tutkimissani reportaaseissa erityisesti kommenttilauseiden ja tekstiaukkojen muodossa. Kertojan valinnalla oli myös osansa vaikutelman luomisessa. Lari Malmberg kirjoittaa minä-muodossa, mikä tekee toimittajan ja lukijan suhteesta automaattisesti intensiivisemmän kuin toimittajan kirjoittaessa ulkopuolisen tarkkailijan tai edes osallistuvan havainnoijan näkökulmasta. Toisaalta reportaasille tyypillinen aikamuoto, preesens, on omiaan luomaan puheenomaista vaikutelmaa asioiden tapahtuessa ikään kuin samanaikaisesti, kun lukija lukee juttua.

Puheenomainen vaikutelma synnyttää lukijassa tunteen, että toimittaja puhuu juuri hänelle. Tylsänkin oloinen asia saattaa lukijan mielessä kääntyä mielenkiintoiseksi, jos hän kokee, että juttu on suunnattu suoraan hänelle. Se, miten puhuttelu lopulta palvelee journalistista tiedonvälitystä, on toinen asia, jota voisi olla mielenkiintoista tutkia.

5.3 Miksi ääntä ei aina ymmärretä?

Niin reportaasiteksteissä kuin muissakin journalistisissa teksteissä on aina vaarana, ettei lukija täysin ymmärrä lukemaansa. Reportaasia kirjoittaessaan toimittaja valitsee tekstiinsä tiettyjä sanoja välittääkseen saman viestin tai tunteen lukijalle, kuin miten on itse asian kokenut. Sanoja valitessaan toimittaja joutuu aina nojautumaan joihinkin kulttuurissa jaettuihin käsityksiin siitä, mitä sanoja voi pitää tiettyjen ajatusten tai käsitteiden merkkeinä (Väliverronen 1998, 19). Näin ollen toimittajan on pakko miettiä valintoja tehdessään myös tekstinsä vastaanottajaa. Jos toimittajan ja lukijan käsitykset ovat erilaiset, ei toimittajan viesti lukijalle välttämättä välity niin kuin toimittaja on sen ajatellut. Tällöin toimittajan ja lukijan välille saattaa syntyä ristiriitoja.

Osa kielellisistä ongelmista voi liittyä kielen ja todellisuuden välisiin suhteisiin. Realistisessa kieli-käsityksessä kieli itsessään nähdään todellisuutta tuottavana tekijänä. On turha kysyä, vastaako esitys todellisuutta, sillä todellisuuteen ei sinänsä ole pääsyä, vaan joudumme aina tyytymään todellisuuteen sellaisena kuin se meille tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosessissa ilmenee (Eskola & Suoranta 1998, 138).

Hämmennystä voivat aiheuttaa kielellisten tekijöiden lisäksi sosiaaliset ja kulttuurilliset tekijät. Väliverronen toteaa, ettei ole olemassa abstraktia, kaikille yhteistä ja neutraalia kielijärjestelmää. Toisaalta ei ole myöskään vapaata, yksilöllistä kielenkäyttöä (1998, 25). Kuten olen aikaisemmin

tutkimuksessa todennut (ks. luku 2), toimittajan reportaasiin kirjoittama ääni ei ole koskaan pelkästään tämän oma vaan yhtä lailla häntä ympäröivän kulttuurin, todellisuuden ja kontekstin tuotos. Erilaisten murre- ja slangisanojen sekä uusimpien nuorisokielessä vilisevien ilmausten käyttöä voidaan toki reportaaseissa käyttää, mutta selvyyden vuoksi sanat on, jälleen kontekstista riippuen, hyvä selittää lukijalle.

Reportaasitekstien toimittaja-kertoja voi halutessaan heittäytyä ironiseksi. Ironia on kuitenkin vaikea laji, jossa epäonnistuminen aiheuttaa melko varmasti väärinymmärryksiä lukijan ja toimittajan välillä. Tämä selittää varmasti ainakin osittain, miksi ironisia kommentteja ei tutkimusaineistotani juurikaan löytynyt. Anu Nousiainen kertoo Lassila-Merisaloon haastattelussa ”olevansa tosikko ja välttävänsä ironian käyttöä, koska se on omiaan sekoittamaan lukijaa ja kääntyy helposti itseään vastaan (2009, 189)”.

Ironian tavoin epäselvyyttä reportaasiteksteissä saattavat aiheuttaa asioiden piilottaminen rivien väliin. Jos tekstiin jätetään aukko, täytyy siihen olla erityinen syy. Ennen kaikkea toimittajan on kuitenkin pyrittävä siihen, että lukija ymmärtää lukemansa (ks. luku 4). Yhtä lailla viittaus, esimerkiksi johonkin kirjaan tai elokuvaan, voi jäädä lukijalle arvoitukseksi, ellei kyseinen teos ole hänelle tuttu. Uskon, että ristiriidoilta välttyy parhaiten, kun muistaa pitää lukijan ja julkaisukontekstin mielessään koko kirjoitusprosessin ajan.

Vaikka tutkimukseni kohdistuu toimittajan ammatilliseen ääneen, ei henkilökohtaisen äänen merkitystä voi täysin ohittaa. Niin sanottua ammattiääntä ja henkilökohtaista ääntä ei nähdäkseni voida täysin erottaa toisistaan. Tällä tarkoitan lähinnä sitä, että toimittajan henkilökohtainen ääni ei voi olla juuri ristiriidassa ammatillisen äänen kanssa, tai lukija on ymmällään. Helsingin Sanomien toimittaja Jouni K. Kemppainen toteaa Lassila Merisaloon haastattelussa kertojan olevan ”jonkin verran hän itse”, mikä tarkoittaa sitä, ettei hän voisi käyttää kertojana esimerkiksi ”punaniskaista natsiöykkäriä” (2009, 188). Toisaalta, vaikka toimittajaa ja kertojaa voidaankin tässä tapauksessa pitää samoina henkilöinä, voi näiden kahden väliltä löytyä kuitenkin pieniä eroja. Lassila-Merisalo päätelee väitöskirjassaan kertojan voivan todellisuudessa olla esimerkiksi toimittajaa hölmömpi, koomillisempi tai enemmän tohkeissaan (2009, 187).

6 ÄÄNI TEKEE NÄKYVÄKSI

Tutkimuksessani hain vastausta mielenkiintoiseen kysymykseen: miten toimittaja kirjoittaa itsensä reportaasiin. Kuten aikaisemmin totesin, yksiselitteistä vastatausta näin abstraktiin ja monimuotoiseen kysymykseen on oman kokemukseni mukaan mahdoton löytää. Sen sijaan uskon tutkimusta tehdessäni löytäneeni erilaisia keinoja, joita käyttäen toimittajan on mahdollista tarkkailla omaa äänenkäyttöään ja tehdä itseään ja läsnäoloaan jutuissaan näkyvämmäksi. Tällaisia keinoja ovat ainakin kertojan valinta, havainnot ja menneen ajan tiivistys sekä sanomatta jättämiset ja kommentointi.

Tutkimusaineiston pohjalta voidaan todeta toimittajien käyttävän reportaaseissaan useimmiten kaikkia edellä mainittuja keinoja. Joitakin keinoja, kuten havainnointia, toimittajat näyttäisivät käyttävän kuitenkin enemmän kuin esimerkiksi aukkojen jättämistä tekstiin. Tutkimusaineistosta voidaan päätellä toimittajien suosivan reportaasiteksteissä äänen suorien ilmenemismuotojen, kuten kommenttien, sijaan epäsuoria ilmenemismuotoja, kuten ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta tapahtuvaa havainnointia.

Tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että toimittajat ovat melko tietoisia äänensä käytöstä ja miettivät tarkasti ilmaisuaan. Minä-muodon käyttämistä kerronnassa vältellään tarkoituksellisesti, ehkä ainakin osittain turhaan. Epämääräisempää ja vähemmän osoittelevaa me-muotoa näytetään käyttävän mieluummin kuin yksikön ensimmäistä persoonaa.

Toimittajan äänen eri ilmenemismuotojen kautta päädyin pohtimaan äänen merkitystä: mihin tarkoitukseen mitäkin äänen ilmenemismuotoa käytetään ja mikä vaikutus sillä kenties on lukijaan.

Tutkimusta tehdessäni koin päällimmäisen ajatuksen toimittajan äänen ilmentämiseen tekstisään liittyvän läsnäolon illuusion luomiseen, toimittajan ja lukijan välisen vuorovaikutussuhteen rakentamiseen sekä omien oivallusten ja ajatusten esiintuomiseen. Tutkimuksesta ei voida suoraan päätellä, mikä merkitys toimittajan äänellä on lukijalle, mutta äänen eri ilmenemismuotoja tarkastelemalla voidaan kuitenkin olettaa äänen vaikuttavan lukijan lukukokemukseen. Yleisellä tasolla voitaneen sanoa, että sitä suurempi on toimittajan äänen vaikutus lukijaan mitä enemmän ja mitä suuremmin toimittaja ääntään käyttää. Erityisesti lukijalle suunnatut puhuttelunomaiset virkkeet pyrkivät luomaan kontaktia toimittajan ja lukijan välille ja ottamaan lukijan mukaan tarinaan.

Tutkimukseni tulokset eivät ole yleistettävissä kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien ja aineiston pienuuden takia, mutta se ei toki tarkoita tutkimuksen olleen hyödytön. Toivon tutkimuksesta olevan hyötyä reportaasikirjoittamisesta kiinnostuneille toimittajille, jotka miettivät, kuinka saisivat tuotua enemmän itseään ja omaa ääntään teksteihinsä. Tutkimuksesta voi olla hyötyä myös kirjoittavan toimittajan ja lukijan vuorovaikutussuhteesta kiinnostuneille, sillä tutkimus käsittelee osaltaan läsnäolon illuusion luomista ja lukijan ottamista mukaan tarinaan.

Kirjoittavan toimittajan ääntä ei ole Suomessa käsittäkseni liikaa tutkittu, joten toivon tutkimuksen lisänneen ymmärrystä äänen muodoista ja sen käytöstä erityisesti reportaasiteksteissä. Uskon, että toimittajan äänellä höystetyille pitkille jutuille on tänä päivänä tilausta. Nopean tiedonvälityksen aikana luulen monen sanoma- tai aikakauslehden lukijan rauhoittuvan mielellään silloin tällöin reportaasien kaltaisten syvälisten, hyvin kirjoitettujen ja kerrottujen juttujen äärelle.

Minulle itselleni valkeni tutkimuksen aikana yhä selvemmin, kuinka subjektiivista toimittajan työ tiettyyn pisteeseen saakka onkaan ja kuinka toimittajan ääni kuuluu lopulta aina aihevalinnasta jutun viimeistelyyn. Tutkimus on varmasti edistänyt kirjoitustaitojani reportaasikirjoittajana. Lisäksi uskon tutkimuksen tehtyäni pystyväni halutessani tuomaan itseäni ja omaa ääntäni kirjoittamassani aiempaa paremmin esille. Se, millä tavalla tekstistä kumpuava toimittajan ääni lopulta vaikuttaa lukijan lukukokemukseen ja jutun kautta heränneisiin ajatuksiin, on mielenkiintoinen asia, jota tutkimalla saataisiin varmaankin lisää tietoa äänen kokemisesta ja merkityksestä.

LÄHTEET

Blåfield, V. 2013 Viimeinen kesä. Helsingin Sanomien Kuukausiliite 3.8.2013, 22-29.

Chatman, S. 1978 *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*. London: Cornell University.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001 *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos, Tampere: Vastapaino.

Haapanen, L. 2013 Henkilökohtaisempaa journalismia, kiitos. Toimittajabrändin merkitys televisioyhtiössä. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Journalismin suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö.

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/60892/Haapanen_Liisa.pdf?sequence=1.

Hemánus, P. 1992 *Lehtijutun opissa. Reportaasin tekijä tekstinsä subjektina*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009 *Tutki ja kirjoita*. 15.-16. painos, Helsinki: Tammi.

Huovila, T. 2005 *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. Helsinki: WSOY.

Iskola, T. 1995, Unohdettu ja väärinymmärretty reportaasi. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.) *Lähemmäs vielä. Paikallisjournalismin täyspakkaus*. Moniviestintä Oy, 112-115.

Kantola, A. 1998, Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 122-148.

Kunelius, R. 2004 *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. 5.-6. osin uudistettu painos, Helsinki: WSOY.

Kuutti, H. 2001, *Tutkittu juttu. Johdatus tutkivaan journalismiin*. Jyväskylä: Atena.

Kuutti, H. 2006, Uusi mediasanasto, Jyväskylä: Atena.

Lassila-Merisalo, M. 2009 Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19891/9789513935399.pdf?sequence=1>.

Makkonen-Craig, H. 2005 Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin. Helsinki: SKS.

Malmberg, I. 2012. Huolestuttaa, että pitkästyän. Hakupäivä 9.11.2013
<http://www.suomenlehdisto.fi/blog/2012/12/13/huolestuttaa-etta-pitkastytan/>.

Malmberg, I. 2013 Paluu ysille. Helsingin Sanomien Kuukausiliite 4.5.2013, 44-51.

Malmberg, L. 2013 30 päivää muslimina. Helsingin Sanomien Kuukausiliite 2.2.2013, 32-43

Mattila, H. 2006, Reportaasia laatimaan. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Nousiainen, A. 1998, Reportaasin renessanssi. Teoksessa A. Kantola & T. Mörä (toim.) Journalismia! Journalismia?. Helsinki: WSOY, 117-136.

Roukala, L. 2012 Viulunsoittaja asemalla. Kaunokirjallisen kerronnan keinot Gene Weingartenin reportaasissa Pearls Before Breakfast. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40349/URN:NBN:fi:jyu-201211193019.pdf?sequence=1>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Väliverro-
nen, E. 1998, Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverro-
nen (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Tampere: Tammer-Paino Oy, 13-39.